

B. 2595 / 3

ТВОРИ
СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО.

ТОМ III.

Ч. 114.

Впорядкував

А. Кримський.

ВИДАННЕ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

У ЛЬВОВІ, 1897.

Коштом Наук Тов. ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

B-2595/3 ^{3/2}

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

**ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-36 341**

~~И. 21481/3~~ gm

1857—1859.

1857 *).

Вір не вір, а не кажи: „брешеш“.

Надруковано в т. I., ст. 126—136, під заголовком: „Прислів'я“. Не бачили ми того рукопису, з якого друкував д. Комар, то й не можемо сказати, чи такий самий заголовок був і в автора. Та думаємо, що в автора було написано не „Прислів'я“, а „Преслів'я“ се-бто „Предсловіє“ (= Передмова). У тих власноручних „Заголовках“ Руданського, про які ми згадували в т. I., на ст. 76, так і стоїть: „Преслів'я“. Дата: 5 серпня 1857 року. — А. К.

Над колискою.

Див. т. I., ст. 21—24.
25 серпня.

В нашій рукописі по першій строфі читається ще от яка:

*) Звідси починається другий чернетковий томик рукописів Руданського, про які у нас згадано на ст. 6-ій тому II-го. На першій сторінці Руданський написав (вдержуємо правопис):

Сливомовки
козака
Винка Руданського.
Книжка друга
1857, 1858 и 1859. — А. К.

.. А я бідная над колискою
Цілу ніч не здрімаю,
Про життя твоє нещасливе
Тобі пісню сьпіваю...

Над могилою.

Див. т. I., ст. 24—27.
25-го серпня.

П і с н я.

Голос: W posnej cisze w cisnem pieciu.
17 жовтня.

Див. т. I., ст. 19, під заголовком „Серенада“ :
„Сьвітять зорі“ і т. д. Замість надрукованого „дрі-
маєш“ в рукописі нашим читаєть ся: „дрімала-йсь“
(у строфі пятій). — А. К.

П і с н я.

Голос: „Кажуть люди, що-м щасливий“.
17 жовтня.

Т. I., ст. 19: „Ой, чому ти не літаєш“. —
В остатнім рядку зам. „моєй“ треба „мою“ або, як
написано у Руданського, — „мойю“. — А. К.

П і с н я.

Голос: Hej, bracia opryszki!
17 жовтня.

Т. I., ст. 27: „Пісня Хмельницького“: „Гей,
брата-козаци“ і т. и. В третій строфі замість друко-
ваного: „що в батьків була“ маємо рукописне: „що
у батьків бўла“. — А. К.

П і с н я.

Г о л о с с в і й.

17 жовтня.

Т. I., ст. 21: „Тільки-м родилась“. — До ряд. 5-го: „щастя і долі“ у нас варіант: „щастя уплило“. В рядку 9-ім зам. „ступаю“ читайте; „ступлю“ з наголосом на у. В рядку 17-ім зам. злучай ся“ треба „злучай ся“, се-бто „згнущай ся“. — А К.

Гуменний.¹⁾

Їздив дідич за границю.

Назад повертає —

Тай до свого гуменного

Листи посилає,

Щоб гуменний на границю

Прибув і дав знати,

Що дієть ся в него вдома

Да і коло хати.

¹⁾ Ця песка вже друкувала ся дром Франком в „Зорі“ 1886 р. на стор. 363-ій з рукопису В. Стрільчевського. Ми її подаємо знову [так само і всі, котрі оголосив др Франко], бо оця збірка творів Руданського, яку заходив ся видавати шан. Вас. Лукич. має бути повною. Хто порівняє наш текст і той текст, який видав др Франко, побачить значні відміни. Нам здаєть ся, що в редакції Франковій песа „Гуменний“ краща, ніж у нашій, тільки-ж ми подаємо точно з автографу. Можлива річ, що Руданський пізніше сам переробив свого „Гуменного“ і Стрільчевський списав уже з переробляного тексту. — А. К.

Прибуває і гуменний.

— „А що там, Іване?“

А гуменний йому каже :

— „Та все гаразд, пане!

„Тільки ніжик, що пан дали

Таляра за нього,

Ізломив ся, сказати правду,

Ні з того, ні з сього.“

— „Ну, зламав ся, то зламав ся,

Що то й споминати!...

Певне хлопці мали гратись

Тай його зламати.“

— „Таки правда, ясний пане :

Хлопці ізламали,

Лиш не грались, а сивого

Коня білували.“

— „А з чого-ж то сивий згинув?“

— „Пані хорували.

За лікарством як погнали

Тай і підірвали!“

— „То і пані хорувала?!

Ах, Боже мій, Боже!

Що-ж, здорова моя пані?...

Говори, небоже!“

— „Помоліть ся, пане, Богу :

День лиш хорували,

А на другий від пожару

Богу й душу дали.“

— „Від пожару?? Що такеє?!“

— „Просте, пане, діло :

Як зайняв ся тік у пана,
То все погоріло.“

— „Пані вмерла!... все згоріло!...“

Будь здоров, Іване!“

— „А ще панна ваші вдома!“

Поверніть ся, пане!“

— „Що-ж там, голубе Іване?“

Як там бідна дочка?“

— „А нічого!... уповіла“

Хлопця як личочка!...“

Спомянув тут бідний дідич

Чорта і чортицю,

Плюнув з лиха, сїв на бричку:

„Рушай за границю!“

18. жовтня.

Ному чого бракує.

Було тісно під Москвою.¹⁾

Просять козаків:

„Поможіте, Запорожці,

Збити ворогів!“

— „Заплатіте, добрі люди,“

Кажуть козаки, —

„То вибємо Москву вашу“

З вражої руки.“

— „То ви бєтєсь зза копійки?“

Кажуть Москалі:

¹⁾ 1612-го року. — Усага Руданського.

„А ми-ж бѣмось¹⁾ ізза чести,
 Як Господь велів!“
 — „Та кому чого бракує!“
 Кажуть козаки:
 „Знать, у вас на честь посуха,
 В нас — на копійки!“

18. *жовтня.*

Л о ш а к.

Напосіли ся злодії
 Раз на мужика
 І, чи з поля, чи із стайні,²⁾
 Вкрали лошака.

Мужик ходить, ломить руки,
 На сьвяте дає, —
 Коли чує: аж у стану³⁾
 Лошак його є.

Поклонив ся асесорам
 Мужик-неборак.
 Асесори йому кажуть:
 „Пашол вон, дурак!“

¹⁾ В оригіналі стоїть: „бѣмось“. Тут звук „т“ — еффонічна вставка між м'яким „сь“, котрим кінчається передуще слово, і між „і“, котрим починається слідуєче слово. — *А. К.*

²⁾ В первописі: „стайні“. — *А. К.*

³⁾ В Росії повіти [уѣзды] адміністративно діляться на „станы“, а стани — на „волости“. — *А. К.*

„На-слово тебе наверіть?!...

Екої дуралей!

Приведі для наказаня

Восем душ людей!“

Мужик ходить, просить, поїть,

Восьмеро найшов,

Дав попови на молебень

І у стан пішов.

Поклонив ся асесорам

Знову неборак.

Асесори знов говорять:

„Пашол вон, дурак!

„Екої чорт сюда приносїт

Етаво хахла!

Суйотса с сваєй кабилай!...

Єсть важней дѣла!

„Прідьош после!“ — Через тиждень

Знов мужик іде,

Вибирає, поїть сьвідків

І у стан веде.

Діла знову в асесорів, —

Гонять мужика!...

Став хазяїн, стали сьвідки, —

Нема лошака!

Аж підняв ся і говорить

Їден з межі них:

„Не відібеш ти коняки

Від тих станових!

„А як ще нас разів кілька

Сюда поведеш,

То будь певний, що й корову
З дому ізведеш!

„Подаруй їм ту коняку
І не голоси,
А скажи мов, що вклепав ся,
Ще й перепроси!“

І послухав мужик ради,

Іде до панів..... :

— „Вибачайте! я вклепав ся!“ —

Бух панам до ніг.

— „Как же ти, дурак, не знаєш,
Чт́о било твайо,
Да к чужому привязалса,
Видал за свайо?!“

— „Вибачайте, благороддя,
За вину мою!

Маю жінку і із нею

Років сім жию,

„А щоб її який ворог
В стан запакував, —
Мусів би панам сказати,
Що ї не пізнав!“

18. жовтня.

Засідатель.

18 жовтня.

Див. т. I., ст. 149—150.

Добре торгувалосьь.

Чи в Києві, чи в Полтаві,
 Чи в самій столиці,
 Ходив чумақ з мазницею
 Помежи крамниці.

І в крамницях, куди глянеш —
 Сріблом-злотом сяє,
 А йому то і байдуже:
 Він дьогтю питає!

Реготять дурні кацапи.
 А він тільки сплюне
 Тай до другої крамниці,
 Багатшої, суне.

В найбагатшій крамниці
 Два купці сиділо,
 І тудя чумақ заходить
 З мазницею сьміло:

„Добри-день вам, добрі люди!“ —
 Тай зачав питати,
 Чи нема у них принаймій
 Дьогтю де продати.

— „Нету! нету!“ — купці кажуть
 Тай, шельми, сьміють ся:
 „Здесь не дьоготь, только дурні
 Адні продаються!“

А чумақ їм: „То нївроку-ж
 Добре торгувалосьь,
 Що йно два вас таких гарних
 На продаж осталось.“

Г у с а к.

Раз у баби перехідний
 Москаль ночував.
 Устав рано — й за спасибі
 В баби гуску вкрав.

Доганяє його баба:

„Служба! почекай!“

— „А что, бабушка, мне скажеш?“

— „Та гуску віддай!“

— „Ах ти, Бог мой! ето гуска?“

Екої я дурак!...

Вазмі, бабка! ей-ей думал,

Что ета гусак!“

29. жовтня.

По чому дурні?

„Де ти був-єсь, пробував-єсь?
 Розкажи, Іване!“

— „Та де вже я не бував-єм!
 Всюди був-єм, пане!“

„Був в Адесі і Бендерах,
 В Ровнах і Полтаві,
 Ходив в Київ разів кілька,
 Бував і в Варшаві.“

„А по чому-ж там, Іване,
 Дурні продають ся?“

— „Та то, пане, як до дурня:
 Які попадуть ся!“

„Дурень пан — заплатять більше,
 Бо честь таки знають,
 А як мужик, то звичайне:
 Без ціни спускають...“

29. *жовтня.*

Чи голосна церква?

Став у церкві батько з сином.
 Церкву вже кінчали:
 Заскленили, побілили,
 Олтар прибивали.

— „Слава Богу, — батько каже,
 Спомагли ся люде...“

Лиш не знати, як то вона —
 Чи голосна буде?

„Постій хіба, — каже, — сиону,
 Перед образами,
 А я піду, та для проби
 Свисну за вратами!“

Пішов, свиснув разів кілька,
 Назад повертає.

— „А що, сиону? голосная?“
 Хлопчину питає.

— „Голосная! — хлопець каже:
 Так і бє луною!...“

— „Ану-ж, сиону, піди свисни,
 А тут я постою!“

— „Отсе алé! — каже хлопець:
 Мали що сказати!“

А чи-ж то я який дурень —
У церкві свистати!?”

29. жовтня.

Де спійняли?

— „А чи знаєш ти, Романе?

Батько під судом!

Іспійняли неборака

Над чужим добром!“

— „Мого батька?... де спійняли?“

Циганчук спитав.

— „Таки в нашій-ж коморі:

Бодню розбивав!“

— „Та в коморі й горобцеви

Крила відшибеш...

Ні! пусти-но батька в поле, —

Чи тогді піймеш?“

29. жовтня.

Не вчорашній.

30 жовтня.

Див. т. I., ст. 95—97.

Що сїм наступають в рукописі отєї три поезії
під заг. „Колька“, — „Рана“ і „Пукалка“, усї з да-
ти 30. жовтня і усї змісту порнографічного. — А. К.

1858.

П і с н я.

На голос: „Ой куме, куме! вавтра субота“..
1-го січня 1858-го року.

Див. т. I, ст. 29: „Хлонці-молодці“.

С т у д е н т.

В славнім місті Петербурзі.
Недалеко від Неви
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій віджилá,
Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В ганку сходи до сїний;
В сїнях на бік похилились.
Двоє скривляних дверей...

І на право — старій бабі.
Смерть підписує патент,
А на лїво — без копійки
Бєть ся з нуждою студент.

Зима люта. Вітер свище.
Сніг по вікнах брязкотить.
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло камінить.

А у хаті на постелі
У сурдугі і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт — як гріб запов ся,
Облізає голова...

І остатня догоряє
Його свічка лойова.

І сидить він, поглядає
На похилину стіну:
Під стіною лежить череп,
Нема й кришки тютюну.

І стіне́ кругом чорніє...
Тільки лазять павуки,
Тільки сумно виглядають
Із шкалубин прусаки.¹⁾

12. січня.

¹⁾ Нумеруючи всі свої вірші, Руданський коло „Студента“ не поставив ніякісної цифри, а тільки нулю. І в спис своїх творів він також не вніс цієї пєси. Очевидячки він не хотів оголошувати її друком, знаходячи її дуже автобіографічною. — А. К.

П і с н я.

17. лютого.

Т. I., ст. 31—33: „Калино-малино“. Що до на́голосів, які там скрізь проставляно, то треба думати, що їх проставляв не сам автор, а хтось із володітелів його рукописів. Бо ті на́голоси зовсім не подільські, і вони навіть порушують ритм, — напр. у другім рядку: „ря́свее“ зам „рясвѣе“. — *А. К.*

Псалом 136-й.

21. марта.

Див т. I., ст. 28—29. Там надруковано такий заголовок: „Псалом 109“, і так воно справді стоїть в рукопису самого Руданського. Тільки-ж то помилка, бо перевірено псалом 136-й („На ріках Вавилонських“). — *А. К.*

Заклята дочка.

З чешського.

3-го квітня.

Див. т. I., ст. 33—36. Надруковано там без поділу на строфи, а через те незручно читати. Кожна строфа складається з шістьох віршів. Друкарські помилки: на ст. 34 остат. рядок — треба не „вломим“, а „вломім“; на ст. 35-ій ряд. 7-ий — зам. „і рвіть“ читайте „урвіть“. — *А. К.*

Козацькая міра.

Прийшов козак до коршомки:
„Здоров, арендару!

А налий-но мені, — каже, —
Горілачі чару!“

Налив Мошко їдну чару —
Козак вихиляє.

Вихиляє, не ковтає, —
Іще підставляє!

Налив другу. Козак хилить,
Разом дві ковтає

Тай жидови коло шиньку
Трояка кидає.

Підійняв жид, подивив ся...

— „Гирсте! як то буде?!...“

В мене кажду по три гроші

Пили добрі люде!...“

— „Мовчи, жиде бородатий,
Поганая віра!...“

Знаєш гицлю, що у мене

Моя губа міра?...¹⁾

„Ти не перший, в кого шю я:

Пив я вже немало,

А у губу — за три гроші,

Більше не влізало!“

7. квітня.

¹⁾ В варіанті Стрільчевського ця строфа читає
ся от як:

Мовчи, жиду бородатий!

Тебе не питають!

У нас — каже — Запорожці

Свою міру мають. — А. К.

Добра вдяка.

7 квітня.

Т. I., ст. 36—38: „Фурманка з жидами“. Дві
остатні строфи (які надруковано) Руданський замазав
і натомість написав:

Виїхав мужик на рівне.
Жиди позбігались
Тай до него в один голос
Усі обізвались:

„Отак тобі, дурню й треба!
Ото за те маєш!..
А на що ти по дорогах
Жидів зачіпаєш!“ ..

Рабін і запорожець.

8 квітня.

Т. I., ст. 38—42.

Мошко і Сура.

- „Щоб ти мені, Сура,
Здоровенька була!...“
- „А ти-ж, Мошку, як?“
- „Я вже буду й так!...“

8. квітня.

Два рабіни.

Два рабіни на коршомці
Засабашували.

Твори С. Руданського. Том III-ій.

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 36 341

Відправили борухати,¹⁾

За стіл посідали.

На кожному рядно з „Богом“,
Шапка сабашкова.

Сидять собі коло столу, —
Жаден ані слова...

Аж приходить чоловік наш,
Кварту набирає...

— „А хто то в вас, арендарю?“

Шинькаря питає.

— „І то рабін, і то рабін,“ —
Шинькар обізвав ся.

— „Чому-ж вони не говорять?“

Чоловік питав ся.

— „Ет, Іванцю! — жидок каже:

На що то питати?

Що розумні такі люди

Мають розмовляти?

¹⁾ „Борухати відправляти“ — такого виразу нам не доводило ся стрічати, так само як і „борухути“ [це так у рукопису Стрільчевського, виданим дром Франком]; але ми знаємо вираз близький до того: „бóрухи відправляти“, се-б-то молитись (пожидівськи). Див. у Руд. т. I, ст. 47, та у Желехівського I, 41. І у А. Кремера: „Słowniczek prowincjonalizmów Podolskich“ [Краків 1870] — єсть „boruchy odprawiać“. Певне, що „борухи“ узято з жидівського молитвенного виклику: „борух габу!“ се-б-то: „най благословить ся прийшовший!“ Див. у Чубинського VII., 48. — А. К.

„Що їден з них добре знає,
 Те і другий знає...
 А чого їден не знає —
 І другий не знає...“

9. квітня.

Бородатий хусит.

9 квітня.

Т. I., ст. 42--44.

Мошко - асесор.

Чи ісправник, чи асесор,
 Чи друга огида —
 Забула ся якось шпагу
 На коршомці в жида...
 Бере Мошко тую шпагу,
 До боку чіпляє,
 Бере тхури на голову,
 Міни добирає.

Добрав міни станового,
 Стає серед хати:
 „Ей, єврейка! дай вішньовка!“
 Давай викрикнути.

Вибігає його Сура:
 „Що ти, Мошку? що ти?“

Але Мошка¹⁾ давай Сурі
 У маму пороти:²⁾
 — „Да какой я тебе Мошка?!
 Бісова жидовка!
 Відіш, кт́о я? я асесор!
 Подавай вішньовка!...“

Ізміряла його Сура
 Своїми очима,
 Понизала з чуд' та дива
 Бідная плечима,
 Тай думає: „Та-ж недавно
 Судові тут пили, —
 Може й справді мого Мошка
 Становим зробили...“

Подає йому вишнівки,
 Хочє щось питати,
 Але Мошко: „Проч, єврейка!
 Пашла, дура, спати!...“
 Пішла Сура, лягла спати.
 Мошко похожає...
 Далі в сїни до пахолка
 Двері відчиняє.

— „Человек! паслуш, пахолок!“
 Верещить на того:
 „Здєсь ночуєт пан асесор, —
 Не пускать нікого!...“

1) „Мошка“ зам. „Мошко“. — А. К.

2) Зросійщена форма. „У маму пороти“ — лаятись по-московськи, згадуючи матір. — А. К.

— „Добре, добре!...“ — хлопець каже
Тай ліг собі спати.

А сам Мошко, як асесор,
Засїв балювати:

Сидить собі коло столу
Вишняк попиває;
Що висмолить їдну чарку —
То і заїдає.¹⁾

Аж тут раптом до коршомки
Підїжджають санї,
І на санях хитаєть ся
Москалина п'яний:

¹⁾ Тут у чорняку написано було ще три строфи
та потім замазано:

Але мужик приїжджає,
Хоче відпочити.
Став пукати під дверима,
Просить відчинити
— „Здесь асесор!“ — кричить Мошко:
„Пашол вон, скатїна!
Как ти сьмеєш безпакоїть
Свого гаспадіна?“
І знов собі наливає,
Чарку випиває.
А мужик — що має сили —
Зпід коршми вдирає (= утікає).

Викинув Руданський оці три строфи тому, що
москаль, про якого буде мова далі, не лякаєть ся
жидового крику, і виходить так, що мужик був у
Руданського дурніщий від москаля! Щоб читач не
міг подумати чогось такого, автор узав тай зовсім
замазав ті рядки, де сказано про мужика. — А. К.

Завдав собі, як видить ся,
Таки добре гарту,
А ще кричить: „Ей, єврейка,
Пада́й сюда квартиру!...“

Встає Мошко ізза столу,
Двері відхилиє:

„Да какая тут єврейка?!“ —
З серцем промовляє:

„Здесь асесор, не єврейка!
Пашол вон скатїна,
І не сьмей ти незнакоїть
Сваго гаспадіна!...“

Схвотивсь москаль, як не було...¹⁾

У коршму вбігає,
Та що сили нагайкою
Як жидюгу скрає!

Від їдної пан асесор
Десь іздимів²⁾ з хати!
А москаль тогді до столу, —
Давай балювати:

Пе вишнівку — губи липнуть,
Щупак надзїваний.³⁾

Стеребив все москалина
Тай поїхав п'яний...

Встала Сура — нема Мошка,
Тай собі гадає,

¹⁾ = мов нічого не було. — А. К.

²⁾ = щез наче дим. — А. К.

³⁾ польськ. nadziewany = з фаршем. — А. К.

Що десь, може, як асесор,
Службу відбуває.

Але якось з гори сіно
Тра було скидати.

Поліз хлопець іскидати —
Намацує пяти.

Зворохнув ся пан асесор.

Хлопець догадав ся.

— „Чи не ви то, пане Мошку?“

З сьміхом запитав ся.

— „А поїхав той москвитер?...

Іванцю, слухай-но :

Там голова під жолубом, —

Змилуй ся, подай-но!...

„Під жолубом... Пам'ятаєш? —

Де коза стояла!...

Як я лазив на драбину,

То вона упала!...“

— „Та-ж голова ваша з вами!

Що ви се зновили?!¹⁾

Як би вона там лежала,

Ви-б не говорили!...“

Помацав ся за голову,

Сам переконав ся,

Помаленьку, помаленьку

З сіна підійняв ся.

Зліз, до хати, обняв Суру

Тай почав казати,

¹⁾ „Зновити“ — видумати щось дивовижне. —
А. К.

Як то його москалина
Вишудив із хати.

— „А у тебе-ж була шпага!

Як ти йому дав ся?“

Як подала йому шпагу,

Мошко аж підняв ся:

— „Та щоб йому, моя Суро,

З лихом так гикнулось,

Як мене за того шпагу

З голова забулось!“

9. квітня.

К р а в е ц ь .

Іде кравець темним лісом —

Аж вовк вибігає!...

Збілів кравець та посинів,

Живцем помирає.

І взяв аршин з переляку,

До вовка цілить ся,

Аж тут враз і за корчами

Бахнула рушниця!

Повалив ся вовк голодний,

І жид повалив ся

І від вовка й від рушниці

Памяти лишив ся...

Прийшли стрільці, взяли вовка,

Покинули жида.

Але щось через годину
 Відійшла огида.¹⁾
 Підійняв ся, ледве живий,
 Аршини підіймає,
 Оглядає на всі боки,
 З дивом промовляє:
 „Вісім літ з тобою хожу
 Понам рясн шити,
 А все таки я не думав,
 Щоб ти був набитий!“

9. квітня.

Кобилячі яйця.

10 квітня.

Т. І., ст. 44—46, під загол.: „Що то мати, що то діти!“ Очевидячки, у I-ім томі надруковано первісний текст, бо в моім рукопису авторською рукою виправлено 12-ту строфу вже на от як:

...Розпалив соломку
 Тай підпалив серед ночі
 Жидови коршомку, —

хоч можна легко ще прочитати і той замазаний текст, який надруковано у д. Комара з його „першого зшитку“. Далі, зовсім замазано 13-у строфу („Горить коршма“ і т. д.), а в 14-ій строфі замазано 1-й рядок і намість його надписано зверху: „І коршомка розпалилась“. — А. К.

¹⁾ „Огида“ — се-б-то „огидливий жид“. „Відійти“ = очутитись, спам'ятатись. — А. К.

М а с л о.

10 квітня.

Т. I., ст. 64 66.

П і п і ж и д.

Ходить піп коло крамниці

Тай чогось питає.

Аж до него такий хитрий

Жидок підбігає:

— „Будьте добрі, добродію,

Трошка зачекайте:

Змолитвуйте мені ножик,

Імя яке дайте!“

А піп, довго не гадавши,

Казав ножик дати,

Зломав його та і каже:

„Куцим будеш звати!...“

*10. квітня.***Х а м у т.**

11 квітня.

Початок її:

Возив жужик на ярмарок

Жидів цілу фуру,

Назад йому довело ся

Везти їдну Суру і т. д. Змісту переважно

порнографічного. — *А. К***Штукою зайшов.**

11 квітня.

Т. I., ст. 47—48.

Подорож до Єрусалими.

12 квітня.

Див. т. I, ст. 49—59, під заголовком: „Подорож до Єрусалима“. Остатве ім'я, як я вже згадував при 5-ій думі „Сьвітових байок“ (т. II, ст. 182), буває в Руданського раз-у-раз жіночого роду. І в третій строфі теж зам. „в Єрусалим“ треба читати: „а Русалиму“. Що-ж до цілого оповідання, то треба вгадати читачеві, що редакция д. Комара старіща від тієї, яку маємо ми. Або краще сказати; текст, виданий д. Комаром, зовсім сходиться з замазаним текстом нашого рукопису; а вже-ж у наших єсть іще багато й пізніщих виправок. поробляних рукою самого Руданського певне в 1858-ім році І от які є виправки Те, що у д. Комара на ст. 53-ій в рядку знизу шестім читаєть ся: „Іванцю, серце“ — у нас замазано, а ватомість надписано: „таки розумші“. На ст. 54, ряд. знизу 3—4: „ми вже хочем почувать“, а виправляно: „ночувати хочемо“. На тій самій стор. рядок передослідній: „Лізуть грубі“, а випр: „І полізли“. На ст. 57-ій чотири строфи („Вийшли якось — в поход виступають“) зовсім замазано, а далі виправлено от як:

І пішли жида голодні
І йшли день і нічку,
Аж наткнулись перед сьвітом
На глибоку річку.

Наткнули ся тай гергочуть,
Що мають пригоду.

На ст. 57-ій третій рядок: „та до себе“ виправл. на „ще живіще“. Друга строфа має вже такий початок: „Тай каже їм на колоді себе підійняти“. Третю строфу („Треба“ і т. и.) замазано цілу, а 4-у, 5-у і 6-у виправлено отак:

І збігли ся орендарі [не „орендарі“, як деінде]
 Підняли колоду,
 Привязали Лейбі ноги,
 Пусгили на воду.

Але тільки старий Лейба
 Проплив середину, —
 Так у воду й повернув ся
 В лихую годину!

І не стало уже Лейби,
 Тільки видно п'яти.

І дурнії орендарі
 Стали викрикнути:

„Ото дурень старий Лейба!

і т. д., як надруковано.

Що до слова „капець“, якого не зрозумів вида-
 вець (т. I., ряд. 4), то воно значить „пантофля“. На
 ст. 51, ряд. знизу 4, є друкарська помилка: наголо-
 шено „лічили“. — А. К.

Циган з хроном.

13 квітня.

Т. I., ст. 66—67.

А не халасуй!¹⁾

— „Ото, тату, маєм воду,“

Каже циганчук:

„А як би нам іще сира

Та муки до рук, —

¹⁾ „Халасувати“ = ласувати, вигадувати. —
 А. К.

Наварили-б вареників,
 Сіли край стола...“
 Тут старому вже по горлі
 Слинка потекла...
 — „А як би то іще сала!...
 Оттогді балюй!“
 Тут старий його файдою:
 „А не халасуй!...“

13. квітня.

М і с я ц ь.

13 квітня.

Т. I., ст. 67—68.

Циган на толоці.

14 квітня.

Т. I., ст. 68—69.

А которий?

14 квітня.

Зміст порнографічний. — *А. К.*

Циган з конем.

14 квітня.

Т. I., ст. 69.

Циган в огірках.

14 квітня.

Т. I., ст. 71.

Передпоследнє слово „добраніч“ виправлено у нашім рукопису на „спасибі“. — А. К.

Що до кого.

- „Хто йде їсти?“ нан питає.
- „Я йду!“ циган каже...
- „Хто йде жати?“ нан питає.
- „То громада скаже!“

14. квітня.

Циганський похорон.

14 квітня.

Т. I., ст. 70.

Лев і пролез.

14 квітня.

Т. I., ст. 72—78.

Кацап з гребінцями.

Стоїть кацап з гребінцями;
Патли закидає;

Коло него молодиця
Гребінь оглядає.

Оглядає, тай питає:
„А що то за нього?“
— „Гривенічок, галабушка!
Дьошево-с, ей бого!...“

„А чи-ж буде він чесати?“
— „Ах ти, май маті!
Та раді Бох толька воші, —
Уш будеть чесаті!..“

15. квітня.

Москаль на волах.

Їде Москаль серед літа
Нашими волами:
„Гей, валі!“ кричить веселий,
„Что-б Бог езділ вамі!“

Їде Москаль серед зими
Нашими волами:
„Гей, валі!“ кричить сердитий:
„Что-б чорт езділ вамі!“

15. квітня.

П е р і г. *)

(Ляхова і московська натура).

Випив чарку подорожній,
Край стола сїдає,
Із торбини прездоровий
Періг добуває,

І кохано починає
Обід чи снідання...
Аж заходить до коршомки
Лях із полювання.

І голодний, і холодний!
Чарку випиває...

Сюда-туди по коршомці
Та все примовляє: **)

„Już to takie mam naturę:
Jak pobuwam w liesie

*) Заголовок пізніший, надписаний в оригіналі зверху. А той заголовок, що в скобках („Ляхова і московська натура“), — того зовсім замазано і ледві його прочитати можна — *А. К.*

**) Дальші рядки, писані по польськи, подаємо точка-в-точку так, як їх написано в самого Руданського. Хто до них придивить ся, той легко зміркує, що польську мову Руданський знав із живої практики, а не з книжок. Поляки на Поділю російським говорять саме так, як пишеть ся в Руданського, ба навіть коли хто там схоче говорити доброю польською мовою, то з того сьміють ся і кажуть, що він — кумедний педант (див. Чубинського, т. VII, ст. 257). — *А. К.*

А до tego як вуріє, —
 То ј рігога ехе сіє!“
 — „А що я натуру маю“, —
 Мужик промовляє:
 „З Ляхом нігди не ділитись, —
 Нехай Лях конає!...“
 Прийшов Москаль до коршомки...
 Та лихє з Москвою:
 Тільки випив пів кватирки —
 За періг рукою!
 — „Дай-ка, братец, пірашкá-та!“ —
 Вломив половину
 Тай пішов собі, поганий,
 В лихую годину.

15-го квітня.

Балта.

Захтів Москаль нашу Балту
 По-московськи звати.
 Давай бити в барабани,
 Всюди викликати,
 Що вже Балта — тай не Балта:
 Якось иньше¹⁾ зветь ся.
 Народ чує та дивує, —
 Як з дурня сьмієть ся.
 — „Коли Балта вже не Балта,“
 Кажуть наші люде,
 „То з дурними Москалями
 В нас путя не буде!“

¹⁾ В рукописі: „гинше“. — А. К.

Незабаром торговиця
 В Балті наступала.
 Москва всюди по дорогах,
 Чортом поставала :

Що християнин який їде —
 То Москаль й спиняє :

„Как завйотса етат горад?“
 З різкою питає.

Тільки скаже, що се Балта, —
 Пропаща година!

Як худобу, Москва вража
 Січе християнина.

Ішов якийсь дід старенький.

Москва зашпине :

„Как завйотса етат горад?“
 Старого питає.

А старий підняв свитину,
 На землі поклав ся :

„Та бий,“ каже, „бісів сину,
 Тільки не питай ся!“

15. квітня.

Москаль з полотном.

Кричить баба, репетує,
 Пукає в вікно,
 А москаль припав до плота,
 Тягне полотно!...

Стягнув собі: „Пращай, бабка!
 Злом не памінай!...“

Стара баба у погоню :

„Служба! почекай!“

Москалеви то й байдуже.

Баба вже й клене :

„Нехай тебе, препоганий,

Куля не мине!...“

— „Пусть себе,“ — москаль говорить,

Баба паарйот :

Віть, добрава челавека

Куля не вазьмйот!“

— „Богдай же тя свою ласков¹⁾

Господь обминув!

Богдай же ти, препоганий,

Дзвона не почув!“

— „Что мне, бабка, тваї дзвони!

Дзвонов не відал?!

Каби я ліш ва паходе

Барабан слыхал!“

— „Богдай же ти сьвіта сонця

Більше не видав!

Богдай же ти возуленьки

Більше не чував!“

— „Что мне слушать, как зазуля

Вашая пайот?...

Меня в матушке Расеї

И одуд закуйот!“

15. квітня.

¹⁾ У Руданського: „лаской“. — А. К.

Московська ікра.

Сидить москаль коло лави,
 Порох насипає,
 Аж підходить стара баба :
 „А що то?“ питає.
 — „А что-ж? ікра салдацкая!“
 Став москаль брехати.
 „Віть с етава у нас, бабка,
 Виходят салдати!“
 — „Почекай же, бісів сину!“
 Сама собі каже :
 „В мене живо ікра ваша
 У печі поляже...“
 Тільки лихе москаліну
 З хати відвернуло —
 Баба — порох, та до печі!... —
 Печі як не було!...
 — „Чи-ж не біс,“ говорить баба,
 „З вражою ікрою?...
 І в ікрі ще москаліна,
 А смердить Москвою!“

15. квітня.

Варенікі, варенікі.

Сидить москаль на прилавку,
 Прищурує очі...
 Так і знати, що псявіра
 Вареників хоче.

Хоче бідний вареників!

То й ніщо питати!...

Та тільки їх по нашому

Не вміє назвати.

— „Хазяюшка, галубушка!“

Став він говорити:

„Сварі-ка мнє вот етаво!“

— „Та чого зварити?“

— „Да ентаво... как, біш, єво

У вас називають?...

Вот... что, знаєш, берут тесто,

Сиром накладают...“

— „Та Бог його сьвятий знає,

Що вам, службо, гоже!...

Тісто сиром накладають...

То галушки, може?“

— „Не галушкі, не галушкі!

Я галушкі знаю.

Сварі-ка мнє, галубушка...

Всьо, біш, забиваю!

„Уш з глаз далой, так с памяти!

Вот ентакой бес-то!...

Да знаєш лі: ентак сир-то,

А на сире тесто...“

— „Та Бог його сьвятий знає

І добрії люде!

Сир у тісті!... хіба, може,

Чи не періг буде?“

— „Да не пірог, галубушка!...

Екая дасада!...

Да знаєш-лі? тудя масла
Да сметани наля!...“

А вона-то добре знає,
Чого москаль хоче,
Та чекає барабана,
Коли затуркоче...

Як почула барабана —
Слава тобі, Боже!

Тай говорить москалеви:

„Вареників, може?“

Аж підскочив москалина,
Та ніколи ждати.

— „Варенікі, варенікі!“

Тай пішов із хаты!...

15. квітня.

Нехай хоч по-християнськи!¹⁾

15. квітня. Порнографічна. Починаєть ся:

Стоїть Москаль на квартирі, Служить щиро господині,
Зиму пробуває, Тай сам не дримає.

Як обшив.

15. квітня. Порнографічна. Початок її:

Чи спав москаль перехідний,
Чи так прикидав ся.

І в цій, і в попередній приказці оповідаєть ся
про дурного селянина, хитрого москаля і зрадливу
жінку. — *А. К.*

¹⁾ В першому: „по християнській“, але в иньшій
знов місци: „по-московськи“. — *Вас. Лук.*

Дочка-син.

15. квітня. Порнографічна. Початок її:

Пан то хоче сина мати,
З журби не спить ночки,
Але пані як на збитки,
Вповиває дочки...

Запорожці у короля.

Приїхали Запорожці,
Короля витають.
Король просить їх сідати,
Козаки сідають...

Сидять собі. В них жупани
Все кармазинові.
І самі такі храбринні;
Вуса прездорові!...

Задивились на ті вуса
Ляхи препогані.

— „Що-б їм, кажуть, дати їсти?
Даймо їм сметани!“...

Поставили їм сметани,
Їсти припрошають,
Але наші Запорожці
Разом відмовляють:

— „Славная у вас сметана!...
Тільки почекайте,
А перше нам, Запорожцям,
Щільник меду дайте!“

Дали меду Запорожцям...
 Вони, як поїли,
 Так ті вуса прездорові
 В гору й завертіли.
 Тай говорять королеви:
 — „Кажі, ясний пане,
 Нехай тепер Запорожцям
 Подають сметани.“

15. квітня.

Пан і Іван в дорозі.

16. квітня.

Див. т. I., ст. 90—95. Супроти надрукованого тексту єсть у моім рукопису деякі дрібні виправки. Найважніща з них: замазано чотири рядки, які видруковано на ст. 94 (ряд. 3—6), а перший рядок дальшої строфи („Прийшли собі, відпочили“) теж замазано, та натомість написано: „Повернули в пусту хату“. Згадаймо ще хіба, що замість „замишляє“ (т. I., ст. 94, ряд. 11) написано „гадає“: „Але пан гадає знову“... — *А. К.*

Що кому годить ся.

— „Jak wy, chłopie, tego popa
 całujecie w rękę?

Ja bym jego nie całował
 Żeb brali na mękę.

Już bym wołał psa całować!“

Мужик аж мінить ся:

Та то, пане, ані слова! —
Що кому годить ся!...

16. квітня.

Перекусїть, пане!

16 квітня.

Т. I., ст. 120. 7-й рядок у нас читаєть ся: „Аж тут шагом через греблю“. — *А. К.*

Лїнивий.¹⁾

18 квітня.

Т. I., ст. 98, під заголовком: „Ой, питоньки, питоньки!“

Піп на пущі.

17. квітня.

Т. I., ст. 150 - 151.

Сповідь.

Хто не знає, що попи все
Звикли на дурницю?

¹⁾ В першописї виразно написано: „Лїнивій“. Так само і в слїдуючій приказці зам. „увдовий“ написано „увдовій“. — *А. К.*

Сповідав раз їден пошк
Грїшну молодицю.

Молодиця молодая,
Тлуста, уродлива;
Груди білі — як збанята;
Сама чорнобрива.

Піп накрив ї патрахильом,
Нїби сповідає,
А сам, мало не прилишне,
Її промовляє:

— „Чи не хтіла-б, молодичко,
Мене полюбити?

Буду за тя Христа-Бога
День і ніч молити!

„Я ще здавна тебе люблю!“
Піп її туркоче...

Молодиця й собі каже:

— „А я вас, паноче!“

Дзвонять дзвони на „Достойно“,
Дзвонять і по всьому.

Йде чорнява молодиця
Із церкви до дому.

Тільки двері відхилила —
Чоловік озвав ся:

— „Чого тебе на сповіді
Батюшка питав ся?“

— „Ет! чого він не питав ся!
Чи все спамятаю?...

Хотїв муки на проскури, —
Питав, чи не маю“.

— „Нї, псяюхо!... не до шмиги!
 Не муки він хоче!
 Чув я добре, як казала-йсь:
 А я вас, паночче!
 „Стережи ся, коли хочеш!...
 А то, як почую,
 То й тобі муки намелю
 Й йому напетлю!“

17. квітня.

Піп з кропилом.

17. квітня.

Т. I., ст. 151—152.

Піп у ризах.

17. квітня.

Т. I., ст. 152—154.

П у щ і.

17. квітня. Порнографічна. Починаєть ся:

Відбіг воли понів наймит.
 Оком не стикає:
 Лежить, бідний, коло груби,
 Все за них гадає.

Чорт.

17. квітня.

Т. I., ст. 154—157.

Що кого болить.

18. квітня.

Т. I., ст. 98—99.

Той, що над нами.

18. квітня. Порнографічна. Починаєть ся:

Стоїть козак коло груші,
 Дівку підмовляє.
 А дівчина як калина
 Полум'ям палає.

Сама учить.

(Курка).

Біжить дівка; в руках курка,
 Сито під пахвою.
 Аж дивить ся: спочиває
 Козак під вербою.

Розпалила ся дівчина,
 Не зна, чого ї хоче:
 То підійде, то загляне
 Козакови в очи,

То пустить ся утікати,
 То знов підступає.
 — „Та чого-ж ти утікаєш?“
 Козак промовляє.

— „Який змісний!... утїкаєш!...
 Еге!... не втїкати?!...
 Я вже бачу, що ти хочеш!
 Богдай не казати!...“

— „Та дурна ти! втїкла-б курка!
 Як тут що зробити?“
 — „Який змісний!... втїкла-б курка!...
 А ситом накрити?...“

18. квітня.

У к а з.

18. квітня. Порнографічна. Починаєть ся:

Їде козак дорогою,
 Дівку надигає, —
 Вийняв папір зза пазухи
 Тай її читає.

Чи далеко до Київа?

Питають ся якось хлопця
 Подорожні люде:
 — „Чи багато верстов, сину,
 До Київа буде?“

— „Та так, люди: того року
 Було вісімнацять,
 А тепер“, — говорить хлопець,
 „Лічимо сімнацять...“

— „Що-ж то, сину, за пригода
 Така прилучилась?“

— „Та пригода, не пригода:
 Верства повалилась!“

18. квітня.

На калитку.

18. квітня.

В т. I. на ст. 99-ій видруковано первісний текст, який у нашім рукопису вже поперечеркувано. Виправки зверху надписано от які: в 1-ім рядку зам. „до крамниці“ надписано „до кацапа“; в другій строфі зам. „жидку“ поставлено „каже“; а третю строфу треба читати так:

Виміряє середину,
 Виміряв Чубатий:
 — „От тут“, каже, менї виріж
 На калитку, брате“.

З усіх оціх виправок виходить, що і в першім рядку треба було змінити „мужик“ на „козак“, тільки Руданський не доглядів ся. — Як бачимо, автор таким способом переробив сьмішну побрехеньку про жида та дурного мужика на песку поважну, на націоналістичний панеїрик запорозькому козацтву, що ходило в дорогах жупанах і навіть на калитки купувало найдорожчого сукна тай то брало не інакше, як із саміснької середини. Читачева фан-

тазия живо доповнює сцену: крамар-кацап каже козакови: „Але-ж як вирізати з середини, то доведеться заплатити дуже дорого!“, а козак зневажливо дивить ся на нього й відказує: „А тобі яке діло? ріж, а тобі заплатять скільки буде треба!..“ З листу Руданського до його брата треба думати, що всякі отакі виправки стосують ся вже до літніх місяців 1859-го року. Якись невідомі причини (може знайомість із Кулішевим товариством) переробили дотогочасне романтичне українофільство Руданського на історично національне. Незабаром, як знаємо, він зачав писати і свої історичні поеми: „Мазепа“, „Скоропада“, „Полубогот“ і т. и. — *А. К.*

Цікавість.

18. квітня.

Т. I., ст. 99—100.

Баба в церкві.

18. квітня.

Т. I., ст. 100—101, під заголовком: „Треба всюди приятеля“.

Чужа дитина — не рідна.

18. квітня.

Т. I., ст. 101—104. Чотирох передпослідніх строф у моїм рукопису нема, а послідня відразу починаєть ся словами: „Здихнув старий тай заплакав“ і т. д., як надруковано на ст. 104-ій. — *А. К.*

Ворона і лис.

18. квітня.

Т. I., ст. 139—140.

Хмельницький з Ляхами.

18. квітня.

Т. I., ст. 136—139

Вовк, собака і кіт.

19. квітня.

Т. I., ст. 141—145.

П і с н я.

(„Голубонько-дівчинонько“)

25. квітня.

Т. I., ст. 30—31. Там друкарські помилки: ст. 31, ряд. 14-й „ласти ся“ (треба „ластиш ся“), ряд. 16-й „відвінеш“ (зам. „відвинеш“), ряд. 24-ий „стихнеш“ (треба „стикнеш“). — А. К.

Безнадія.

[Подражаніє Bürger-y].¹⁾

Пробудила ся дівча :

Сон їй тяжкий снів ся...

— „Де-ж ти, милий? чи ти вмер?

Чи так забарив ся?“

Він поїхав на біду

З атаманом²⁾ на Орду

І, чи жив остав ся,

З нею не списав ся.

Скоштувала вже Орда

Козацької кари :

Відплатили молодці

За кров, за пожари...

І веселі козаки

Палять пінкові люльки,

До дому вертають,

Пісні затыгають.

І увсюди по шляху,

Скрізь на роздорожжі

Стали діти і жінки

І дівчата гожі.

Кажде свого питає,

Серце-руку подає;

Лиш їдна чекає :

Милого шукає.

¹⁾ Цей російський напис в самім первописі. —
А. К.

²⁾ В рукописі: „гатаманом“. — А. К.

І дивила ся на всіх —
 І не пізнавала;
 І питала ся у всіх —
 І не відпитала.
 І лиш військо перейшло —
 Згасло яснеє чоло:
 Дівчина упала,
 Тяжко заридала.

Стара ненька — до дочки!
 Дочку підхонила...

— „Що то, доню?! що, дитя?!
 Що з тобою, мила?!“

— „Мати, мати! сьвіт — не сьвіт,
 Все пройшло, як маків цьвіт...“

Гірка Божа воля,
 Тяжка моя доля!“

— „Прости, Боже, її гріх!...
 Донько, схамени ся!“

Все Бог робить на добро...
 Лучче помоли ся!“

— „Мати, мати! за ребро
 Тягне Божеє добро!“

А те „Сьвятий Боже“
 Що мені поможе?“

— „На, сьвяченої води!
 Вона помагає,

Вона серце веселить,
 Жалі відіймає.“

— „Дармо, мати! що болить
 Те вода не відвалить:“

Не дасть вода сили
Встати із могили!“

— „Слухай, доню: може, він
Пійшов за Ордою,
Свою віру поламав,
Любить ся з другою...
Нехай, доню, буде й так! —
Він нам більше не козак,
Вже його не люде —
Бог судити буде...“

— „Мати, мати, лучче-б я
На світ не родилась!...
Смерте, смерте, ти моя!
Де ти забарилась?
Згасни, світе, повернись,
У безодню повались!
Гірка Божа воля,
Тяжка моя доля!...“

— „Боже, Боже! не суди!“

Мати промовляє:

„Що говорить їй язик —
І сама не знає!...“

Доню, доню, розум май:
Бога, небо спогадай,
Памятай, що неба
Душі твоїй треба!“

— „Що то, мати, небо-рай??“

Що то, мати, пекло??

З ним, із ним і небо й рай,

А без нього пекло...

Згасни, сьвіте, повернись,
У безодню повались!

Ні землі, ні неба

Без нього не треба!...*

Так дівчині по душі

Безнадія грала;

І дівча на грішний суд

Бога викликала.¹⁾

Рвала коси, розплелась,

Серед хати простяглась

І зболяні очі

Плакали до ночі.

Незабаром від копит

Земля задвигала.²⁾

Незабаром край воріт

Збруя забряжчала...

І, живий чи умерлий,

Злазить козак молодий,

Фіртку відчиняє,

Стиха промовляє:

— „Чи ти спиш, моя дівча?

Чи думу гадаєш?

Чи за другого пішла?

Чи мене чекаєш?...“

¹⁾ „Викликала“ в жіночій роді, а не в ніякім. Трохи далі, прочитаємо в автора: „моя дівча“, а не „моє“, — ad i. tellectum. — А. К.

²⁾ В рукописі: „задвіжала“. Після губних звуків [б, ц, в, м] українське *и* дуже часто звучить як *і*. — А. К.

— „Ах, козаче! чи то ти??...

Ходи, голубе, ходи!

Де-ж ти забарив ся?

Де ти запізнив ся?“

— „Запізнив ся-м на степу

В далекому краю...

Сідай, мила, на коня,

Бо часу не маю!“

— „Ну-ж бо, милий, почекай!

Перше рученьку подай!

Ходи до покою,

Відпочинь зо мною!“

— „Ніколи мені, дівча,

В тебе спочивати:

Кінь вудилами бряжчить —

Треба поспішати...

Сідай живо на коня:

Ще сто миль махнем до дня.

Ще сто миль махати,

Заким будем спати!“

— „Де-ж, козаче, де-ж сто миль

Кінь твій упаляє?

Та його ще край воріт

Півень засьпіває!...“

— „Заким півень закричить,

Кінь, як птаха, пролетить.

За їдну годину

Ляжемо в перину.“

— „Де-ж, козаче, де-ж твій дім?

Де твоя хатина?“

— „Там, дівчино, на степу
Дім і домовина!“

— „Стане-ж місця для нас двох?“

— „Стане, мила, для обох.

Їдьмо, нас чекають, —

Постіль убирають.“

І чи постіль, чи то гріб —

Дівча не згадала:

Живо сіла на коня,

Козака обняла.

І, як вітер, кінь летить,

Тільки порох зпід копит

З вогнем вилітає,

Поле укриває.

Ліси,¹⁾ села і поля

Мимо них летіли,

І камінні мости

Під конем греміли...

— „Місяць золотом горить,

Вмерлий птахою летить...

Страшна тобі згуба?“

— „Ні!“ — говорить люба.

Що-ж за сьніви по степу?

Чого птахи грають?

То зібрались опирі,

Похорон справляють.

По душі і дзвін гуде,

І процесія іде,

¹⁾ В первописі скрізь: „ліса“. — А. К.

Жалібно сьніває,
Словом вимовляє...

— „В північ тіло поховав.
Тепер свою любу
З далекої сторони
Я везу до шлюбу.
Дяче, дяче, поспішай!
Поше, живо нас вінчай!
Бо ніколи ждати:
Пора уже спати...“

Стихла пісня, стих і дзвін...

Все те проминуло...

Все те раптом мимо них

Як мара мигнуло...

І, як вітер, кінь летить,

Тільки порох знід копит

З вогнем вилітає,

Поле укриває...

Пролітають мимо них

Чагарі й дубини,¹⁾

Ліси, села, хутори,

Гори і долини...

— „Місяць золотом горить,

Вмерлий птахою летить...

Страшна тобі згуба?“

— „Ні!“ — говорить люба.

¹⁾ = діброви. — А. К.

От, ізнову, потерча¹⁾
 Несновите скаче,
 Завиває пелюшки,
 Регоче і плаче...
 „Чи ти хлопець, чи дівча, —
 Ходи з нами, потерча:
 Будеш танцювати
 Як ляжемо спати!“
 І, як вітром в чагарах,
 В степу зашуміло:
 І за ними потерча
 Льотом полетіло...
 І кінь птахою летить,
 Тільки порох знід копит
 З вогнем вилітає,
 Поле укриває...
 Пролітає мимо них
 Вже й синєє море.
 Пролітає понад них
 І небо і зорі...
 — „Місяць золотом горить,
 Вмерлий птахою летить...
 Страшна тобі згуба?“
 — „Ні!“ — говорить любя.
 Темно, темно по степу;
 Холод повіває...

¹⁾ Так зветь ся самосійна дитина, що вмерла не-
 хрещеною. Див. А. Потебні: „Къ исторіи звуковъ
 русскаго языка“, т. III., [Варшава, 1881], стор. 58—61
 і 134. — А. К.

— „Коню, коню! поспішай:
 Північ наступає!...
 Недалеко до кінця,
 До постелі, до вінця:
 Живо, живо, брате,
 Будем спочивати!“

От і брама, от і двір.
 Браму відчиняють,
 І на цвинтар молоді
 Раптом уїжджають.
 І підняв ся чорний птах,
 І закрикав на гробах.
 Гроби затрусились,
 Хрести похилились.

І в мінуті — чуд' та див' —
 Вся одежа й тіло
 Від вмерлого козака
 Прахом облетіло...
 І на карому коні
 На сідельці в стремені
 Без одежі й тіла
 Гола кість стреміла.

А тут враз й карий кінь
 Вдарив копитами
 І в мінуті зпоід них
 Здимів¹⁾ меж гробами...
 І в повітрі щось кричить,
 Щось у ямі верещить.
 І бідна дівчина
 Впала як билина...

¹⁾ Здимів = пропав як дим. — А. К.

І зібрались опирі,
 По душі сьпівають,
 І за руки побрались,
 Разом промовляють:
 „Коли любите — терпіть,
 Бога з неба не гнівіть.
 Не слухайте тіла —
 Душа буде ціла.“

19-го і 20-го серпня.

П і с н я.

Друкувала ся в т. I., на ст. 16—17. Опісля автор переробив початок, і ми його подаємо:

— „Козаче-голубче,
 Соколику мій!
 Іще хоч годину
 Зо мною постій!
 „Нехай погляну,
 Нехай поплачу,
 Заким з дорóги
 Тебе побачу“.

— „Дівчино-рибчино,
 Не плач, не ридай!
 За мною молодим
 Ручок не ламай:
 „Коли не згину,
 Я не покину,
 Я не покину
 Любу дівчину“.

— „Козаче-голубче,
Щасливий бувай!
За мене в чужині
Ти не забувай“.

— „Де я ні буду,
Я не забуду.
Не плач, дівчино:
Живо прибуду“.

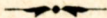
і т. д. 29. *жовтня* (1858-го р. а не 1854-го, як на друковано).

П і с н я.

На голос: „Я в дорогу їду“.

4. падолиста.

Див. т. I, ст. 13 – 14 „Не згадаю гадки“. В 4-ій строфі мають бути в лапках („ “) слова: „в сьвіті чари — без пари“. В 9-ій строфі зам. „на о́коло“ у мене читаєть ся: „наоко́ла“. — *А. К.*

1859.

Мошкова пісня.

Улюбив ся Мошко
У нашу дівчину.
Сидить тай сьпіває
В лихую годину:
„Сьвітить місяць, сьвітить,
І сонця не треба, —
Він не впаде з неба,
Бо добре держить ся.
„Ой там край Дунаю
Голуби літають, —
Най собі гуляють,
Бо я їх не пійму.
„Сів заяць¹⁾ на дубі,
Оріха кусає...
Бо він виглядає
Милої коханки.

¹⁾ В першій скрізь: „зайць“. — А. К.

„Сїв заяць на дубі
 А я коло дуба.
 Як ти мені люба,
 Сказати не можу!“

4. лютого.

Оливо не вадить.

4. лютого.

Т. I., ст. 59—60.

Жидівська дитина.

4. лютого.

Т. I., ст. 60.

Рабінова дума.

Вітер віє, повіває,
 Синє море грає.
 А над морем сидить рабін
 І думу гадає.
 Зіпер голову на руки,
 Руки — на коліна, —
 Сидить рабін бородатий
 Як тая відміна.¹⁾
 І сидить так дні і ночі,
 І їсти не хоче,

¹⁾ Відміна = потороча, проява, страшилище. —
 А. К.

І на море, все на море
Витріщає очи.

А жидова, як із міха,
З міста висинає
І, як тая чорна галич,
Беріг укриває.

Далі рабін підійняв ся:

„Стійте, каже, люде!
Послухайте, каже, люде,
Що то за страх буде!

„Що то буде, як весь море
Стане їден море,
І їден горою стане
Весь на сьвітї гори —

„І весь дерево на сьвітї —
Дуб їден без міра,
І сокира весь на сьвітї —
Як їден сокира,

„І весь люди, щó на сьвітї,
Які йно єсть люде —
Їден такий жид великий
Аж до неба буде?!

„І як возьме жид великий
Велика сокира,
Як на гора він зрубає
Такий дуб без міра,

„І як з гора та на море...
Подумайте, люде!...

Як великий дуб звалить ся, —
Що то за хляп буде!!“

4. *лютого.*

Хто кого лучче?

Бив ся Мошко із Гаврилом

Тай потім хвалив ся :

— „Ото, каже, на ярмарку

Я з Гаврилом бив ся!“

— „А якже ви, Мошку, бились?“

Хтось там запитав ся.

— „Як ми бились? — та так бились,

Що сьвіт дивував ся!

„Він на мене із ломаком

По плечах махало,

А я йому все з ярмурком

По носі давало!“

„Було з чого дивуватись!...

А хто-ж кого лучче?“

— „Та Гаврило мене лучче,

А я його лучче!“

5. *лютого.*

Базиляни.

Їде козак по степу.

Жидів надигає.

— „Куди, бісові жиди?“

З нагайом питає.

— „Та які-ж ми жиди?“

Кажуть препогані:

„Ми козаче, не жиди,

А ми Базиляни!“

— „А є-ж у вас монастир?“

— „Є! — говорить Хаїм:

Ми, козаче, монастир

В Почаєві маєм!“

— „В Почаєві монастир?

Хто-ж у вас ігумен?“

А жиди обидва враз:

„Вус зугт ер? Ігумен?“

— „А! вус зугт ер? Я-ж вам дам,

Жиди препогані!“ —

І нагайом аж до пят

Списав Базилянів.

5. лютого.

Невинний Мошко.

— „Куди, Мошку, так ідеш?“

— „На війну вихожу!“

— „А чого-ж то пізно так?“

— „Ще два-три положу!“

— „А як тебе часом хто

Схоче положити?“

— „А кому-ж я винен що?

За що мене бити?“

5. лютого.

Три питання.

Стоїть собі жиденятко,
Головкою має.
Коло него сидить рабін
Тай його питає:

— „Чого півень, як сьпіва,
Очі закриває?...

і т. д., — див. т. I., ст. 49.

5. *лютого.*

Чи високо до неба?

Що п'ять верстов, то й коршомка:
Нічого й лічити!...

Бо п'ять верстов як пройдеши —
Треба й відпочити!...

Ото їдуть із ярмарку

Двоє господарів.

У кожного віз порядний¹⁾,

Воликів по парі.

Їдуть собі помаленьку.

Грошенята мають, —

Полягали на соломі

Тай думу гадають...

Далі їден пробудив ся

З глибокої думи,

¹⁾ В рукописі: „порядній“. — А. К.

Повернув ся на соломі:

— „Чи спиш — каже — куме?“

— „Що говориш?“ — другий каже.

— „Чи спиш? я питаю“.

— „Та не сплю ще, — каже, — куме,
Тільки що дрімаю“.

— „Не дрімай же на годинку,
Та глянь против неба?

Скільки-б верстов так до неба
Проїхати треба?“

— „Та Бог його сьвятий знає
І добрії люде!

Я думаю, що не більше,
Як пять верстов буде“.

— „Гуттю, куме! та це баба
Тобі набрехала:

Та як би пять верстов було,
Там корчма-б стояла!“

5. лютого.

О к у л я р и.

Розходив ся мужичок.

Аж івалт дякувати¹⁾).

Та їдна йому біда:

Не вміє читати.

До граматки-б? та куди!

Не того він хоче:

¹⁾ бути дяком. — А. К.

Він гадає чим другим
 Просьвітити очі.

„Не вміє-ж так старий дяк
 Стрічки розібрати,
 Окуляри-ж як візьме —
 То куда читати!

„Оттак і я заведу
 Кондаки й тропарі,
 Тільки піду та куплю
 Такі окуляри!“

Пішов мужик до крамниць,
 Різні вибирає...

Що на очі накладе, —
 То все не читає.

Далі соті з носа зняв
 І об землю вдарив,
 Розплатив ся тай пішов
 Сам без окулярів.

І на Проводи сказав
 Хрещеному люду:

„Окулярів не купив
 Тай дяком не буду!“

Б. Лютото.

Е г е, г а й.

Йде видючий і сліпий,
 Тай каже видючий:
 „Ото, брате, синій гай!
 Ото ліс дрімучий!“

„Еге! еге!“ каже той :

„Як ти собі важиш?“

— „А ти-ж брате, бачиш що??“

— „Таж ти, брате, кажеш?“¹⁾

б. лютого.

Скільки душ.²⁾

— „Скільки, куме, в тілі душ?“

— „Ідна, я гадаю“.

— „Може в тебе і їдна,

А я — то дві маю :

¹⁾ Мусимо признати ся, що коли другі народні приказки в Руданського звіршовано справді дуже гарно, то оцю — зовсім таки погано. Народній пер-вопис має всю силу в тім, що він дуже ляконічний:

— Ой, тай гай!

— Тай який густий!!

— А ти-ж бачиш??

— А ти-ж кажеш!

Руданський розтяг цю розмову на дві строфи, — і вийшло воно не до пуття. — *А. К.*

²⁾ Первісний заголовок (потім замазаний) був такий: „Сколька душ?“ А/ замість слова „куме“ (у першій рядку) було здасть ся: „дядя“; воно замазано так, що важко розібрати. Виходить, що спершу в цій приказці фігурували Великоруси. Так воно виходить і з третьої строфи, де римують ся „буде“ і „студить“: по нашому це рима погана, а по-великоруськи („будеть і „студить“) рим був би тут добрий. — *А. К.*

Бо як руки на снігу
 В мене заколють,
 Хухне теплая душа —
 І руки тепліють.

А як страва на столі
 Гарячая буде,
 То вже друга, бач, душа
 Холодная студить!“

С. лютого.

П о н и з и в.

Не-гуляє у неділю
 На коршомці Гарасим;
 З Гарасимом не-гуляє
 І сусід його Трохим.

А обидва стрільці жваві.
 От перечка і пійшла...
 Далі Трохим розходив ся,
 Підійняв ся зза стола:

— „То ти кажеш, що ти луччий?
 Що ти гаспидний стрілець? —
 Збий же мені з чуба шапку:
 Тоді будеш молодець!“

— „Кажеш, може, що не зібю?“

— „А ти кажеш що зібеш?!“

— „А їй богу, що ізібю!“

— „А їй богу, не зібеш!...“

- Та от тобі і рушниця!“
 — „А ну-ну! давай! давай!“
 — „На! ставай лиш край порога!“
 — „Та я стану: ти ставай!...“

Цілить їден від порога,
 Другий стоїть за столом
 Та що сили натягає
 Сиву шапку на чоло.

Бах рушниця!... стало димно...
 Йде до столу Гарасим...
 А за столом в сивій шапці
 Як баран лежить Трохим!

Йому куля пролетіла
 Через шапку і чоло...
 Підіймає той Трохима,
 Підпирає за столом.

Сам відходить до порога.
 Знов рушницю в руки взяв,
 Прицілив ся разів кілька
 Й головою похитав:

„Вибачай мені, Трохиме“,
 Гарасим проговорив:
 „На два цалі лиш понизив —
 Тай і шапки не ізбив“.

Аби душа чиста.

Два злодії в опівночі
Костьол обкрадають.
Обшарили всі скарбони,
Сьвятих обдирають.

І забрали, які були,
Сьвічки з ліхтарями.
Далі їден на олтарик
Пнеть ся з постолами.

— „Та що-ж бо ти, брате, робиш?!“
Став їден казати:

„Як то можна сьвяте місце
Постолом валяти?!“

— „Мовчи, брате, — другий каже, —
Ми тут перед Богом.
Аби душа чиста була,
Постоли — нічого!“

6. лютого.

Ляцька натура.

8. лютого.

Т. I., ст. 90.

Свиня — свинею.

Несе мужик у ночовках
До дому сьвячене:

Яйця, паску і ковбаси
 Й порося печене.

І порося — як підсвинок,
 Та ще й з хроном в роті...
 Несе бідний, тай спіткнув ся
 У самім болоті.

І хибнулись нові ночви,
 Затряслось сьвячене,
 І в болото покотилось
 Порося печене.

Глянув мужик на болото,
 Посвистав до лиха,
 Відвернув ся, на бік плюнув
 Тай промовив стиха:
 „Та свиня таки свинею!
 Правду кажуть люде:
 Сьвяти її, хрести її, —
 Все свинею буде!“

8. *лотого.*

Добра натура.

Грає скрипка, грає кобза,
 І бандура грає.
 Мужик літом у кожусі
 Гонки витинає.

Витинає мужик гонки,
 Аж потім заляв ся.

— „Та скинь-бо ти кожух, брате!“
 Якійсь обізвав ся.

— „Ні, не скину! — мужик каже:
 Бо натуру маю:
 Що-йно тільки з себе скину —
 Те все пропиваю“.

8. лютого.

Чуприна.

8. лютого.

Т. I, ст. 108.

Ц а р і.

Циган, Русин, третій Лях
 Про те говорили:
 Як би царство хто їм дав,
 Що-б вони робили?

Циган каже: „Як би так
 Моє царство було,
 То такого-б вже царя
 На єввіті не було:

„Я-б по шию в салі жив,
 В сало-б одягав ся¹⁾,
 Сало їв, на салі спав,
 Салом укривав ся“.

— „Ну, не диво такий цар!“
 Русин промовляє:

¹⁾ В первописі: „удягав ся“. — А. К.

„Кому сало в голові,
Той сала бажає.

„А як би я був царем
Та мав царську волю,
Я би панів скасував,
Всіх пустив на волю“.

— „Ет! дурні ви!“ — каже Лях:

„Не вмієте жити!
А як би я був царем —
Знав би що зробити:

„Я би тільки захопив
Царську скарбівницю
Та ще-б таки того дня
Драгнув за границю!“

8. лютого.

Згуба душі.

8. лютого.

Т. I., 104—105.

Не мої ноги.

Серед ліса, серед гая
У неділезній обід
Заснув мужик у чоботах,
Прокинув ся без чобіт.
Прокинув ся, протер очі,
Разів кілька позіхнув,
Разів кілька босі ноги
З подивлінням повернув.

— „Не мої це, каже, ноги;
Присягаю на чім сьвіт,
Бо мої в чоботах були
А ці — босі, без чобіт“.

8. *лютого.*

Г о р о б ц і.

Див. т. I., ст. 61. — „Алеф-бет“ зветь ся жидівська граматка або буквар. „Шабатурка“ — футляр для книжок. „Цицелами“ або точнійш — „цицесами“ звуть ся вовняні шнурки або тасїмки, які пришивають ся в жидів до чотирох кінців особливої молитовної сорочки („арбе канфес“, — це ніби наша епітрахиль). Цицели мають нагадувати жидови про заповіді Божі і про те, що теперечки жидів пороскидано по всіх чотирох сторонах сьвіта. — *А. К.*

А що тепер буде?

Питаєть ся пан жидка:

— „Був-їсь у Варшаві?“

Жидок каже: — „Ні, не був,

Пане мій ласкавий!“

— „Дурень же ти, що не був!...

А був-їсь в Парижу?“

— „Ні, мій пане,“ — каже жид:

„Не був і в Парижу.“

— „Дурень же ти, що не був!...

То в Римі, май бути?“

— „І там, пане, я не був,

Тай нічого й бути.“

— „Дурень же ти!“ — каже пан.

— „Я й сам тебе знаю,

Але, пане, я вже вас

Тепер запитаю:

„А чи був пан там, де я
Козу напуваю?“

— „Ні! не був“, — говорить пан:

„Не був і не знаю!“

— „Як то, пане?? таж про те

Знають усі люде!“

— „Я не знаю!“ — „Ну, їрехт!

А що тепер буде?“

26. лютого.

Загадка.

Позбирались дукачі,

Пють собі, гуляють.

Далі — скучно їм чогось, —

Жида закликають...

— „Дай нам загадку яку!“

— „Яка-ж буде плата? —

— „Хто не скаже тобі з нас,

Заплатить дуката!“

— „А багато-ж вам, пани,

На то часу дати?“

— „Пів години!“ — „Ну, їрехт!

Слова не вертати!

„Скажіть мені: що у' день

Чорне, аж чорніє,

Що біліє у ночі,
 А ранком синіє?“
 Задумались дукачі.
 Пройшло пів години,
 Але жаден не вгадав
 Тої диковини.

До кишені, — певна річ!

По дукату дали.

— „Що-ж то, жидку, таке є?“

Жида запитали.

— „А по чім-же знаю я?? —

Жидок промовляє:

Та воно собі таке,

Що хто його знає!“

— „Ну-ж бо, жидку! не жартуй!“

— „Та жарти до ката!

Я і сам собі даю

Цілого дуката!“

26. лютого.

Сам поїду!

26. лютого.

Т. I., ст. 48.

Убитий жид.

Раз ударив мужик жида,
 А той — що робити!
 Повалив ся серед міста,
 Лежить як убитий.

Назбігалась жидів сила,
 Мужика тримає.
 А тут живо і асесор
 На суд прибуває
 І, звичайне як асесор, —
 Звісна огида:
 До мужика так і взяв ся:
 — „Как ти убіл жид?“
 — „Та я його не вбив, пане!
 Він живий, їй богу!“
 — „Да как живой, кагда мьортвий?!“
 — „Спитайте самого!“
 А той тогді підхопив ся:
 — „Не слухайте, пане!
 Мошко-жид лежить убитий!
 Мужика — в кайдани!...“

— 26. лютого.

Три жиди.

„Держи язик за зубами.“

Утікали три жиди:
 Козаків злякались.
 І всі троє, де могли,
 Раптом поховались.
 Той — на дуба, той — під міст,
 А найстарший, третій,
 З переляку як той чорт
 Засїв в очереті...

Ото їдуть козаки,
 Нічого не знають;
 Але тільки-що на міст
 У ряд виступають, —
 Аж з під мосту грубий жид:
 — „Хто там? осторожно!
 Бо порохом очі так
 Засипати можна!“
 У минуті в козаків
 Опинився грубий...
 Подивився другий жид,
 Що сидів на дубі...
 — „А бач, Мошку!“ закричав:
 „Не сидів тихенько!“
 Потягнули козаки
 І того гарненько.
 Тоді третій на весь рот:
 — „То-то вам і лихо!
 А чи-ж я вам не казав:
 Сидіть, жиди, тихо!“
 Взяли й того козаки
 До стилої мами!...
 То не дармо, що держи
 Язык за зубами.“

26. лютого.

В о в н и.

— „Чого, жидку, так збілів?
 Що з тобою сталось?“

- „Ах! за мною через став
Аж сто вовків гналось!“
- „Бог з тобою!... сто вовків?
Та-б село почуло!“
- „Та воно, пак, і не сто,
А п'ятдесят б'уло!“
- „Тай п'ятдесят диво в нас...
Де-б їх стілько взялось?“
- „Ну, Іванцю!... нехай так,
Але десять гналось!“
- „Та і десять не було!...
Знать, їден увсього?“
- „А як їден?... аби вовк!...
Страшно і їдного!“
- „А може то і не вовк?“
- „А що-ж то ходило?
Таке сиве, та мале,
А хвостик, як шило?..."

26. лютого.

Пан Чехович.

26. лютого.

Т. I., ст. 62—63.

Голодний жид.

26. лютого

Див. т. I., ст. 62. — У четвертім рядку замість „запросили“ в нашім рукопису є „припросили“. —
А. К.

Страшний суд.

27. лютого.

Т. I., ст. 164.
—————**Шляхтич.**

27. лютого.

Т. I., ст. 85—86.
—————**Камінний сьвятий.**

27. лютого.

Див. т. I., ст. 89—90. В 8-ім рядку зам. друкованого „каміння“ у нас читаєть ся „каміня“ (наголос на **а**). В 10-тім рядку зам. „сьвятого“ — у нас дуже цікава фонема: „сьвагого“ (пор. „цьвах“ і „цьвах“). — *А. К.*

Набожний ксьондз.

27. лютого.

Т. I., ст. 164—165.
—————**Rasa na dzieci!**

27 лютого.

Т. I., ст. 160—161
—————**Біскупство.**

27. лютого.

Т. I., ст. 159—160.
—————

Піп і ксьондз.

Ксьондз сьмієть ся: „Паки! паки!
 Дай, попе, табаки!“
 А піп каже: Sursum corda!
 На! теляча морда!“

27. лютого.

Суходольський.

27. лютого.

Т. I., ст. 121--122.

Ксьондзів наймит.

27. лютого.

Т. I., ст. 105—106.

Пекельна смола.

Раз на мові ксьондз казав:
 „Не внивайтесь, люде!
 На тім сьвітї вам смола
 Замість вина буде!“
 Ото їден і захтів
 Смоли скоштувати,
 Каже собі два бички*)
 За конїїку дати.

*) Очевидячки „чарки“. — А. К.

Випив їден, — посвистав ;

Другий випиває...

Посмакував, посвистав ,

Далі промовляє :

— „Та гірка вона, гірка !

А все-ж не тужити :

Як втягнеть ся чоловік ,

То й те буде пити.“

27. лютого.

Мазур на сповіді.

Сповідав ксьондз молодий

Мазура старого.

— „Що“, — питає, — „чуєш ти
За собою злого?“

— „А нічого!... Бо і що-ж

Злого чути маю?

Чи в костьолі коли був?

Чи коршму минаю?

„Слава Богу, Господь крив :

Злого не бувало...“

— „Ах ти, грішнику такий!

Чи-ж того ще мало?!

„А ще більше? може й звів

Чужую дитину?“

— „Хотів тільки — та куди!

Не твоїх літ си ну!...“

Підірвав ся бідний ксьондз ,

Та хватъ за чуприну !

Та так раптом замахнув¹⁾

Аж на середину!

А той чуба загорнув:

— „Правда“, — каже, — „люде:

Хто лиш з блазнями зайде,

Той сам блазнем буде!“

27. лютого.

Мазур у болоті.

Застряг Мазур у болоті,

Воза підпихає

Тай до помочі Дороту

Сьвяту упрошає:

„Сьвята панно! сьвята панно!

Сьвятая Дорото!...“

Будь ласкава надо мною,

Виратуй з болота!“

А тут коні — ані з місця!

Нічого робити:

Давай Мазур Antoniego

На поміч просити.

Та як крикнув на всю губу:

„Święty mił Antonii!

Виратуй мені з болота

Хоч сивії коні!“

І від крику коні раптом

Рушили з болота.

¹⁾ = влучив, попав. — А. К.

А він каже: „От що хлопець!
Не то, що Дорота!“

27. лютого.

Крива баба.

1 марта

Т. I., ст 106--108.

Розумний панич.

1. марта.

Т. I., ст. 121.

Мша.

Здумав дідич помолитись,
Добрая душа!

Посилає до костьола,

Чи править ся мша.

Прийшов козак до костьола,

О сьвітї забув...

Подивив ся, роздивив ся,

Назад повернув...

— „А править ся мша в костьолї?“

Дідич запитав.

— „А Бог його сьвятий знає!“

Козак відвічав:

— „Мшить-не мшить, музики грають,

Бсьондз горілку не:

Вже, майбутнї, і свій костюл
Жидам продає!...“

1. марта.

Кіт.

1. марта.

Т. I., ст. 145—146 („Польський і руський кіт“).

Зелений пес.

1. марта.

Т. I., ст. 83. Замість „так лиш“ наш рукопис
подає: „лиш так“, і це до метру. — А. К.

Лист.

1. марта.

Т. I., ст. 88—89.

Животина.

— „Де то, доню, животина
Так?!“

— „То то, мамо, коло тина
Дяк

На сопілку грає-грає
Тай

Все було мене вмовляє:
„Най!“

Раз схопив мене за ручку.

Го!

Та я кажу: „дай обручку,

То...“ —

А він каже: „на обручку!

Май!“

Я стиснула йому ручку,

Тай!“

8. мая.

Печені яйця.

8. мая.

Порнографічне оповідання про те, як козак звів дурну дівку.

Довгий зуб.

8. мая.

Див. т. I, ст. 110—111, під заголовком: „Слабий зуб“.

Жонатий.

Била жінка мужика

Тай вигнала з хати.

Пішов, бідний, по полях

Притулку шукати.

Ходив, бідний, цілий день,

Все кляв молодицю.

На остаток десь заліг
 На руді¹⁾ в копицю.
 І дивить ся на руду:
 Аж бугай хороший
 Ходить собі по руді,
 Мукає з роскоші.
 Здихнув бідний чоловік:
 „Щасливий ти, брате!
 Колись і я так сьпівав,
 Як був нежонатий!“

8. мая.

Тільки допечи!

Їдуть собі парубки
 На нічліг до гаю
 Тай говорять, як Господь
 Гнав Адама з раю.
 — „Ото, — каже з них їден, —
 Господь обізвав ся:
 „Що-ж, Адаме? виходи!
 Де ти заховав ся?“
 Мовчить Адам. А Господь,
 Серед раю саме,
 Обізвав ся другий раз:
 „А де ти, Адаме?“
 Мовчить знову. І Господь
 Страшно розівлив ся.

¹⁾ Рудою зветь ся левада, або болотиста лука, особливо така, де є ржа від зеліза. — А. К.

- „А чортяка-б тебе взяв!
Де ти там зашив ся?“
- „Тю на тебе!“ — всі кричать.
- „Схаменись, небоже!
Де то вже таки Господь
Так сказати може?!“
- „Та дурні ви! Ніби Бог
То вже й маслом маже?...
Аби тільки донекти —
То ще й не те скаже!“

8. мая.

Глухий і губатий.

Довело ся на віку
Глухому з губатим
Раз у церкві на біду
У парі стояти.
І губатий що начне
„Оченаш“ читати,
То так губи і складе,
Як ніби свистати.

Довго глухий поглядав,
З злости аж мінив ся,
Далі — руку відвинув,
Ближче приступив ся
Та по щіці його хвать!
„От тобі свистати!“
— „Бог з тобою! — каже той:
Бачиш, я губатий?...“

Але глухий — другий раз!
 „Дарма, що багатий:
 У нас церква не на те,
 Щоб в нїї свистати!“

8. мая.

До чого ти здатний?

12 мая

Батькови вдав ся синок вельми ледачий, що нічого не хотів робити. Батько радив ся людий що з ним діяти а вкінці запитав його: „До чого ти здатний?“ На се дає синок відповідь, що одначе не підхожа для друку. — А. К.

Скажи по-німецькій.

Положив ся вражий Німець
 З хазяями спати.
 Серед ночі став тихенько
 Жінку цілувати.

Але мужик пробудив ся
 Тай жінку торкає:
 „Таж тебе цілує Німець!“
 Стиха промовляє.

— „А цілує!“ — „То кажи що!“
 — „Який молодецький!
 Як умієш що сказати —
 Скажи по-німецькій!...“

12. мая.

Зробіть собачку.

12. мая.

Стядна. Починаєть ся :

В опівночі на полу

Мужик пробудив ся.

Оповідаеть ся тут про мужика, що обіцяв породити брата своєму малому синкови, а синок каже, що брата йому не треба, але треба собачку. — *А. К.*

Школяр.

12. мая.

Див. т. I., ст. 112—113. Відміни вашого рукопису від друкованого тексту: в рядку 9-ім зам. „ані гадки“ — „не страшко“; в остатнім рядку 112-ої сторінки: „не псувати льоду!“ зам. „не псувати-ж воду“; на ст. 113-ій в рядку 5-ім: „— по вії“ замість „на вії“. — *А. К.*

Попович.

12. мая.

Т. I., ст. 115—116.

Жалібний дяк.

12. мая.

Т. I., ст. 124—125.

Вбили.

8. червня.

Див. т. I., ст. 113—114 В передослідньому рядку в рукописі читаєть ся не „убив“, а „вбили“. — *А. К.*

Війна.

8. червня.

Початок:

Молотив раз у попа
 Парубок Микита
 Та якось там і украв
 Цілу мірку жита.

Далі, а особливо середина приказки ізза змісту непригожа для друку. — *А. К*

Дощ.

8. червня.

Т. I., ст. 109—110.

Кожух.

10. червня.

Богач стоїть серед церкви в такім кожусі, що аж за очі хапає. Бідному, щб стояв в кутку, стало заздрісно, і він виявив в думці бажання мати такий кожух. Та при тім каже що він робив би маючи на собі в церкві такий кожух. Але се іменно не пригоже для друку. — *А. К.*

Привитання.

Наварив багач, напик:
 Батюшка чекає.
 Батюшка лиш на поріг —
 От він і витає:

— „На тепленьке, в добрий час!¹⁾
Тільки-що зробили...
Та де-ж то ви так були,
Батьюшечка милий?

„А тут тільки гавкне пес,
Свиня зарохкоче, —
Так і думають усі,
Що то ви, паночо!...

„Спасибі-ж вам, що прийшли!...
Пийте гріту з перцем...
Ріжте собі печінки...
Крайте собі серце...“²⁾

10. червня.

Штука.

10. червня.

Незвичайна. Починаєть ся так:
Біжить старий поза хлів,
Ногами дрібоче.

Хто съвятив?

11. червня.

Т. I., ст. 158: „Ви, панотче!“

¹⁾ Він хоче сказати: „Ще, слава Богу, страва-тепла“. — А. К.

²⁾ І ще потім додано одну строфу, котрої останній вірш не годить ся для друку. — А. К.

Там її кінець.

11. червня.

Див. т. I., ст. 157—158. Замість „архирей заморський“ наш рукопис дає варіант: „Подольський“. — А. К.

Чого люди не скажуть!

11. червня.

Див. т. I., ст. 158—159. В 1-ім рядку у нас читається: „Не вважає“ зам „не питає. — А. К.

Мало не ригаю.

Питається архирей

Батюшку старого:

— „Чув я“, каже, „що ти неш

Багато хмільного.“

— „Ні, не вірте, — каже той:

Хіба тільки воду.

А хмільного — свідок Бог —

Не кушаю зроду.“

— „Не кушаєш?“ каже той:

„Зроду не вживаєш?

Як же-ж, каже, ти вино

З чаші випиваєш?“

— „Не питайте! — каже піп:

Пити — випиваю,

Але сам я — свідок Бог —

Мало не ригаю!“

11. червня.

МІЦА.

Колись собі мужичок
 Читати навчив ся,
 Баньку гроший заплатив
 Тай попом зробив ся.

Ото йому й довелось
 В церкві щось читати
 І „мисліте, ци, аз—ца“
 З титлою складати.

І замукав бідний піп,
 Аж пригнув колінця:
 Все „мисліте, ци, аз—ца,
 Словотитла — Німця!“

— „Та який тут“, каже, „чорт
 Того Німця тиче?!“

Та з крилоса у олтар
 Піддячого кличе:

— „Ходи“, каже, „та склади.
 Чи умієш, враже?“

А той тільки подививсь:

— „То місяця!“ — каже.

— „Добре-ж, сину“, каже піп,
 „Іди-ж ти сьпівати“.

А сам далі розпочав
 По складах читати.

11. червня.

По старій печаті.

12. червня.

Як приходила до одного вдового попа котрась із молодичь брати вивід, то він казав, що змолитвує її „по старій печаті“, себ-то з книжки старого друку, і вів не до церкви, а до хати. Після він помер, приїхав молодий піп на парафію, і з тією „старою печаттю“ вийшли в нього декотрі курйози. — Цілої приказки задля деяких незвичайних слів не можемо друкувати. — *А. К.*

Сьвята сімя.

12. червня.

Зміст не пригожий для друку. — *А. К.*

Горох.

Розкипаєть ся горох.
 Наймит — що діяти? —
 Іде в церкву до попа
 Обідати звати.

Розштовхує мужиків

І саджою маже.

Піп як раз стоїть з хрестом,

А той йому каже:

„Та ідїть-бо на обід!
 Годї з вас молить ся:
 На коровячий кізяк
 Горох розкипить ся!“

— „Гю на тебе! — каже піп:
 Чи встиду не маєш?
 В такім місці ти сьвятім
 Кізяк поминаєш!“
 Далі хрестом замахнув:
 — „Геть від мене! — каже, —
 Як я тебе кізякну,
 Розлізеш ся, враже!“

12. червня.

Божі птиці.

Говорив раз піп казанія
 Із Письма Сьвятого:
 — „Чого, грішнику, так линнеш“, —
 Каже, — „до земного?
 „Подивись на Божу птицю,
 Як вона літає:
 Ні оре, ні жне, ні сїє,
 Анї пожинає“.
 А староста на переді
 Тільки засьміяв ся
 Та до ключника старого
 Стихача¹⁾ озвав ся:
 — „Та якого-ж“, — каже, — „чорта
 Тая птиця й має?!
 Скаче тільки по дорозі,
 Кізячків шукає“.

14. червня.

¹⁾ = тихесенько. — А. К.

О в!

Говорив піп на казанні:

„Був то собі, — каже, — гай,

За тим гайом — іще гаї,

А за ними — іще гай!

„Там-то, — каже, — святий Юрій

Показав своє добро,¹⁾

Як пришпилив зм'ю люту

Та спісою під ребро.

„То зм'я вже і почула,

Що тут її буде смерть:

Лягла тільки, протягнулась,

Та хвостиськом: шерть та хверть!“

А староста: — „Ов, панотче!“

Аж узяв ся за чоло!

Мабуть йому таке слово

Не до думки підійшло.

А піп йому: „Не „ов“, дурню!

Бо що правда — то не див...

А ти, старий, аж би луснув,

Щоб тебе так пришпилив!“

14. червня.

Просьба.

Раз писали мужики

До свого владики:

„Архирею“, — пишуть, — „наш!

Ясний та великий!

¹⁾ = добрість — А. К.

„Церква наша з давніх літ
 Перейшла ні нащо.
 Кілько є у нас сьвятих —
 Веї стали лядащо.

„Матір-Божа на дошках
 Згорбилась, зігнулась.
 Апостоли розійшлись.

А Варвара здулась.

„Миколай від хробаків
 Порохном увзяв ся.
 Сам Спаситель на вратах
 Повздовж поренав ся.

„Миколая нам позволь
 На-ново зробити,
 Матір-Божую з боків
 Клинями забити.

„Апостолів всіх у ряд
 Дручками зігнати.
 Спасителя на вратах
 Щоб на шпуги¹⁾ взяти.

„А з Варварою уже
 Нічого робити:
 Коли вона здулась так,
 То кажи закрити“.

14 череня.

¹⁾ Поперечники, що ними збивають ся дошки до
 жуши. Єдине число — „шпуга“ [ж. р.] — А. К.

Смердячий циган.

18. червня.

Хтось цигансьви каже, що від нього йде поганий запах, а він відбазує: „А щоб ти так дихав!“ Де-котрі вирази в цій приказці не підходжі для друку.

По воді піду.

По ярмарку циганчук
Конем виграває,
Понад воду всіх людей
З ярмарку скликає.

Кого здобає — кричить :

„Сину! тату! діду!

Ходіть живо понад став:

Я по воді піду!“

Посходились понад став.

— „Всі по грошу!“ — каже.

Заплатили йому всі:

„Їдь-же, — каже, — враже!“

А той собі на коня:

— „Спасибі вам, люде!

Тогді піду по воді,

Коли зима буде!“

18. червня.

Циганський хрест.

18. червня.

Т. I., ст. 81.

Циган-пасічник.

18. червня.

Т. I. ст 79—81.

Холодно.

Сидить голий циганчук,
 Аж мало не плаче.
 — „Тату! — каже: — холодно!
 Зуб до зуба скаче!“

А той йому поясок:
 „Та на! не жури ся!
 Коли тобі холодно,
 То підпережи ся“.

18. червня.

Циганський наймит.

Віддавав у наймити
 Циган свого сина.
 — „Та він, — каже, — буде в вас
 Добрая дитина!“

„А як коли зноровить*)
 Та їсти не схоче —
 Не жалуйте, прошу вас!...
 Нагайом, паноче!...“

*) == закапризує. — А. К.

„Та все йому говорять :
 — „А їж таки, враже !“
 А робити ? — чорт із ним ---
 Не силуйте !“ — каже.

18. червня.

Циганська дудка.

Сидить бідне циганя,
 Попхивькує стиха.
 І сонляк же то, сонляк ! *)
 Аж замерз до лиха.
 А другеє циганя
 Біду потішає :
 — „Ото, — каже, — наш Роман
 Яку дудку має !“

18. червня.

Циганська смерть.

18. червня.

Т. І., ст. 79.

Барабанчик.

19. червня.

Москаль одурив хазяїна, кажучи, що зробить так, щоб його жінка породила йому генерала. А опі-

*) В першому „сонляк“. — А. К.

ся сказав, що генерала не буде, тільки барабанщик. Приказка невимовно порнографічна. — *А. К.*

Варена сокира.

19. червня.

Т. I., ст. 122—124.

І не нахвалятса!

19. червня.

Глузування з кацапів. Син каже батькови про свою сестру, що в неї все не як у людей. А сестра чує тай відказує, що дидькові сини давно її знають „і не нахвалятса“. Друкувати приказку не можна, бо єсть незвичайні слова. — *А. К.*

М а л ч і !

19. червня.

Із життя кацапів. Дівчинка Танька попросила в свого брата Ваньки, щоб він їй урізав хліба, а він каже: „Малчі!“ і вилаяв її довго і дуже погано. Танька йде жалітись до матері і слово-в-слово переказує їй братову лайку. Обулена мати будить чоловіка, дословно переказує йому Ваньчині слова і велить, щоб він „калатіл Ваньку“. Але старий говорить, що не бити ме, бо як розсердить ся Ванька, то зробить так, що його лайка на сестру стане вже не лайкою, а правдою. — *А. К.*

Гадкія слава́.

Сидить кацап за столом

І діточок двоє.

Діточкам по десять літ.

Близнюки обоє.

— Дай мене косточку, Сергій! —

Їдно промовляє.

„А не хочеш сто чертей?“ —

Друге відвічає.

А старий собі під ніс:

„Всім вам в зуби черті!

Уж ёнтаких гадкіх слов

Не люблю да смерті!“

19. червня.

Бальна́я ма́ть.

Здибались кацапчуки.

Їден і питає:

„Што там новаго у вас?“

А той відвічає:

— „Нічаво! ліш мая́ ма́ть

Што-то захварала:

В рот уш бедная трі дня

І дерма не брала*).

19. червня.

*) „Дермо“ = погань, сьміття, гвій і т. и. (а по українськи дермо“ значить просто „дранка“. „поношена одіж“). Вираз: „ни дерма“ значить у Великоросів „нічогісінько“. — А. К.

Что смотриш?

Стоїть собі кацапчук,

Тільки поглядає.

А кацапка мимо йде

Тай його питає :

„Что ти смотриш, — каже, — так?

Чмокнуть, что-ль, желаєш?“

— „А нешто ти, — каже той, —

Разок назваляєш?“

„Да уш ентї, — каже та́, —

Я разочкі знаю!...

Да калї уш просїш так —

Что уш! — назваляю!“

19. червня.

Сьвїчка.

Купив сьвїчку раз кунець,

Подає другому,

Тай говорить зза плечий :

„Сергею сьвятому“.

А наш собі не дочув, —

Подає другому

Тай говорить зза плечий :

„Андрею сьвятому“.

Пішла сьвїчка по руках,

А той поглядає.

Ото староста¹⁾ вперед
 З нею виступає,
 До Андрея просто йде.
 А той незвинеть ся:
 Поміж люди наперед
 Собакою рветь ся!
 „Да какому“, — закричав,
 „Лепіш дуралю?!
 Нє ентому, гаварят!
 Гаварят, Сєргєю!!“

19. червня.

Добрий чоловік.

Здибало ся два кацапи:
 „Здаров брат!“ — Здарово! —
 „А где батька?“ — Павесілі! —
 „Неушто?“ — Єй Бого!
 „За што-ж єво павесілі?
 Нєшто он напал ся?“
 — „В хахлацкую богомольню
 Как-то раз забрал ся
 І там толькі узял різу,
 Шанку с Мікалая
 І ту чашку, что поп пастóm
 Хахлов напаваєт.“
 „Ах, сукіни-ж ані дєті!
 Бога не імелі!“

¹⁾ старший брат цєрковний. — А. К.

Віть, дóбрава челавека —
І то не жалелі!...”

20. червня.

Скачі, Мікалай!

Видить кацап коня в полі.
Красти замишляе
Зза пазухи Миколая
Свого витягае.

Давай йому примовляти:
„Мікола-утеха!
Да памагі украсть лошадь, —
Верхом будеш ехать.“

Помолив ся, повзе полем,
Де стояла шкапа...
Але якость збіглись люди,
Нагнали кацапа.

Тогді кацап Миколая
На шнурочок вяже,
Волоче його із заду
Тай до него каже:

„Насіл тебе как добрава.
Генер — чорт с тобою!
Не памог мне верхом ехать —
Так скачі за мною!“

20. червня.

Рубль медью.

Серед ліса два кацапи
 Діда запинили.
 Не гадали й не питали, —
 Взяли тай убили.

Огляділи: лиш копійка!

Їден спамятав ся.

— Ех, дасада! за капеїку

Вбілі! — обізвав ся.

— „Ех, мой братец!“ — другий каже, —

„Что тут за дасада?

Віть падумай: на рубль медью

Толькі сто душ нада“¹⁾

20. червня.

То-то любо!

Завів кацап християнина,

Зарізати хоче.

Зв'язав йому назад руки,

Ніж широкий точить.

А кацапчук семиліток

Мало не брикає:

Кругом скаче коло тата

Та все примовляє:

¹⁾ З цієї приказки можна зрозуміти туя прикладку, якою дразнять на Поділю Москалів: „Неголені, бородаті, дразнять собак похід хати, в корчах засідають, людей виглядають сто душ — сто копеек. Гугу, тюга! кацапюга!“ (А. Свидницький: „Любоградські“. Зоря, 1886, ст. 222). — А. К.

— „Да полна уш тачить, батька!...
 Будеть с нево, будеть!...
 Режь же, батька! то-то любо
 Как трепаться будеть!“

20. червня.

Кацапська сповідь.

Сповідав кацапський піп

Кацапа їдного:

— „Чем ти“, — каже, — „в етат год
 Сагрешіл пред Богом?“

Мовчить Хомка. — „Что-ж малчіш?“

Гаварі, навеса!“

„Да я, батька, — каже той, —

Сем купцов зарезал“...

— „А денег-то многа здьор?“ —

Піп його питає.

„Восем тисяч такі здьор“, —

Кацап відвічає.

А піп каже: — „Калі так,

Весь тебе пращаю:

Я і сам такіх синов

С нажа не спускаю.

„А ещо каво-нібудь

Парой не зарезал?“

„Да, батюшка: мужіков

Сем такі зарезал.“

— „А денег-то?“ — „Ні черта!

Нічаво не далі!“

— „Нічаво? так ну їх чорт!
 Как кури прапалі.

А не помніш лі єщо
 Грєха за сабою?“

„Помню, батька. Тяжкій грєх
 Сагрєшил с сестрою.“

— „Ах ти, — каже, — сукін син!
 Матушкі ль не било?“

„Калі матушка в землє!“

— „Нанять тебе било!“

„Калі денєг на той раз
 Не била са мною!“

— „Ну, так Бог тебе прастїт.

Чорт — каже — с табою!

А єщо чєм сагрєшил?“

„Клал в штани рубаху.“¹⁾

— „І єщо ти, — крикнув піп,

Не пашол на плаху?“

— „Ах, антїхрїст ти такої!

В Кїєв!! — кричить, — в Кїєв!!

Пусть там тебя кїк хатят

Разрєшат святїє!“²⁾

20. череня.

¹⁾ Великоруси не вкладають сорочку в штани, а носять на випуск. — *А. К.*

²⁾ Великої пересади тут немає. Москва, щó за-снована була в значній мірі на принципі теократич-нім і була довгий час заступницею православія, по-чала вважати всі свої місцеві звичаї за сьвяті. Лже-димитрія І. за те, що він після обїду не лягав спати

В а р в а р а .

Перепродав¹⁾ раз кацап
 Усе серед Бару,
 І на продаж тільки мав
 Їдну Варвару.

Аж приходить наш мужик,
 Шанку поправляє.

„Чи є у вас Миколай?“ —
 Кацана питає.

— „Нету, братець, — каже той, —
 Тільки зараз буде“.

Та Варвару живо зняв
 Тай до халабуди.

І кисткою²⁾ раз мазнув,, —
 І чаша закрилась,
 Мазнув іще кілька раз, —
 І митра вродилась.

Ще мазнув раз, — і обруч
 Обвів наокола

І бігцем до мужика :

— „Вот тебе Мікола.“

Але мужик собі став,

Під боки узяв ся :

Як поглянув на лице —

Так і засьміяв ся.

і не що суботи ходив до лазні, вважали за єретика. На Петра I, що звелів голити бороду і скинути старо-московську одіж, дивили ся як на антихриста, а почасти звать його антихристом іще й досі. — *А. К.*

¹⁾ попродав. — *А. К.* ²⁾ пензльом. — *А. К.*

„Що Микола, то вже так!
 Правдива Микола!...
 Що би тобі волосок!...
 Вся борода гола!“

— „Нешто хочеш баради? —
 І барада буде!
 І з Варварою мерщій
 Знов до халабуди.

Вибігає, кругом глип, —
 Мужика й ні пари!

А тут баба, як на злість,
 Питає Варвари.

Прокляв кацап мужика
 І бабу до лиха.

Ставить образ на стілець
 Тай промовив стиха:

— „Не требауй он баради,
 [Ентакая хара!] —

І ещо би била раз
 З Міколи Варвара“.

21. червня.

Запорожці у сенаті.

Раз московські сенатори
 Змовились мовчати,
 Щоби нашим Запорожцям
 Відвіту не дати.

Ото входять Запорожці,
 Москалів витають;

А ті сидять бувванами,
Не відповідають.

Запорожці ідуть ближче,
Стали коло стола.

А ті сидять як сиділи:

Жаден ані слова.

Тогді старий Запорожець

До своїх озвав ся:

„Чи не в пустку, мої діти,

Я з вами забрав ся?“

— „В пустку! в пустку!“ — закричали.

„То що-ж, мої діти?“

Коли в пустку ми забрались,

То можна й

— „А запевне, дядьку, можна!“

Гримнули по разу

Тай пішли до дому ждати

Другого указу.¹⁾

21. червня.

Кошовий у царниці.

Прибуває кошовий

В північну столицю

¹⁾ До часів Катерини II. адміністрація російська настільки була непорядкована, що перший і другий укази від правительства до чиновників рідко коли виконували ся, і звичайно аж третій указ мав силу. Тоді зложило ся й прислів'є: „Ждуг третьяго указа“, себ-то нічого не роблять. Руданський зам. „третього“ підставив „другого“. — А. К.

Тай іде собі у двір

Витати царицю.

Але тільки за поріг —

Заченив ся зразу

І в цариці — трах-тарах! —

Розчеренив вазу.

І якби на Москаля —

Згинув би до лиха;

А наш собі кошовий

Лиш промовив стиха:

— „Таку-то вже наш козак,

Знать, натуру має:

Чого тільки не дігне —

То так розбиває!“

21. червня.

Запорозьські шори.

21. червня.

Т. I., стор. 125—126.

Московська пуга.

Скатували Москалі

Козака сірому,

Завинули у рядно,

Кладуть на соломі.

А той каже: „А смашна-ж

Московська пуга!“

То-б-то, каже, на жінок
Здала ся падлюга.“

21. червня.

Цалсвалов.

Катерина¹⁾ у вікно
На низ поглядає...
Хтось із заду підійшов,
Її обнімає.

— „Хто!“ — питаєть ся.

„Салдат Цаловалов“.

— „Цалуй, братец мой, цалуй :

Будеш генералом!“

21. червня.

¹⁾ Руданський має тут на думці не кого инчого, як звісну Катерину Велику (1762—1796). На Україні є про Катерину дуже мало переказів, але в Великорусії ходить про неї безліч усяких скабресних, бридких анекдотів (я сам чув їх дуже багато з уст простих селян, етнографуючи літом 1893-ого року в однім селі під Москвою), і коли-б усі ті анекдоти були правдою, дак можна було-б жажнути ся, бо вони підходять до типу тих хороб, які описує Крафт-Ебінг в своїм творі: „Psychopathia sexualis“. Я не беру ся рішати, чи можливі були такі пригоди з Катериною, які списує Руданський у своїй приказці, се-то — щоб царицю насмілив я обійняти простий незнайомий москаль. З чужоземних біографій Катерининих виходило-б, що це річ можлива, але-ж такий безсторонній історик, як Брікнер, показав, що в чужоземних жерелах є чимало й фантазії. В усім разі і Брікнер зазначає, що Катерина занадто часто мі-

Р и б к а - с.

Раз полковник москаля
 Кличе у палатку:
 Посилає до села,
 Тикає десятку
 Тай і каже, щоб приніє
 Хліба зо три скиби
 Та ще й масла, коли є,
 А як буде — й риби.
 Пійшов москаль на село,
 Вюном завинув ся,
 Всього йому накупив,
 Ото й повернув ся.
 „Чтож?“ — питаєть ся, — „купіл?“
 — „Купіл, блаґароде!“

нила своїх фаворитів („Исторія Екатерины“ СПб. 1885, т. V, ст. 741). Сама Катерина писала про себе от що: „Природа дала міні велику почутливість і красу: я всім відразу принадла до вподоби. Душа моя зроду була така товариська, що всякий, хто побув зо мною чверть години, почував себе зовсім вільним і провадив зо мною балачку так, неваче ми з давніх давен були знайомі. Я подобалась: а вже-ж у тім буде ціла половина спокуси; друга половина в таких випадках природно впливає з самої суті людської натури, бо йти на спокусу і спокусити ся — це дві речі близькі між собою. Хоч у голову вбито вайкраці правила моральности, та скоро-йно примішуєть ся почутливість, то людина невідмінно зайде геть-геть далі, ніж сподівала ся. Людина — не пані своему серцю: вона не може своєю волею стискати його в кулак, а потім знов випускати“. — Див „Записки Екатерины“, стор. 238—240. А. К.

„А чтож“, — каже, — „заплатіл?“
 — „Кругло,¹⁾ блаґароде:
 Пять — за масло, трі — за хлѣб,
 А грош — ето рибка-с...“
 „А єщо гдѣ адін грош?“
 — „Да грош — ето рибка-с“.
 „Да ти девять толькі дал!“
 — „Точна сзціталі!“
 „А єщо гдѣ адін грош?“
 — „Да за рибку взялі!“
 „Да ті грош адін украл?...
 Хамаво атроде!“
 — „Точно, барін, что украл...
 Украл, блаґароде!“
 „Чтож ти прямо не сказал?
 Ёнтакоє рило!“
 — „Да я прямо би сказал:
 Спрасіть толькі било“.

21. червня.

На вадапой!

У полковника москаль
 Заглянув індіка
 Пійняв його на гачок
 Тай тягне до лиха.

А полковник реготить,
 Аж мало не ляже:

¹⁾ = рівно, себ то геть усі гроші витратив. —
 А. К.

„Куда єго ти ведьош?“

— „На ваданой!“ — каже.

А полковник із вікна

Махає рукою :

„Ну, астав єго, астав !

Я і сам напою.“

— „Слушаю-с!“ — кричить москаль,

Пускає індіка,

І на право, кругом, марш, —

І здимів до лиха.

21. червня.

Р а к.

22. червня.

Т. I., ст. 84—85.

Prosie sie!

22. червня.

Див т. I., ст. 83—84. В рукопису нашім слово „рлакал“ (в остатнім рядку) написано з двома а: „рлаакал“. Автор очевидячки хтів зазначити, що це слово треба для більшої експресії аж розтягати. —
А К.

W o d y!

22. червня.

Т. I., ст. 82—83.

Чий то собачка?

Їде козак понад Буг.

Чумак попасає;

Коло него песеня

На сонці куняє.

„А чие-то, — запитав,

Песеня, чумаче?“

— „А чие-ж? — говорить той:

Звісно, що — собаче!“

Їде козак понад Слuch.

Німець попасає;

Коло него песеня

На сонці куняє.

„А чие-то песеня?“

Питає дурного.

— „Моє!“ — каже. А козак:

„Зроби й нам такого!“

22. червня.

Soli nie żalował.

22. червня.

Дурний Німець дарує козакови пять возів вовни, сапину та пів хури соли, аби він йому переробив жінку. Песа порнографічна. — А. К.

Козак і король.

23. червня.

Т. I., ст. 116 — 118.

Панна й парубок.

Задумала з погонича

Панна кенкувати:

Зачинає до прикладу

Із ним розмовляти.

— „Powiedz, — каже, — „kłaniam, panie“.

„Та що-ж? „Кланям, пане“.“

А вона йому і каже:

— „Gałgan jesteś, Janie!“

„Powiedz jeszcze mnie: „kowadło“.

„Що-ж, панно? „ковадло“!“

А вона йому і каже:

— „Głupi ty jak sadło!“

А powiedz mnie jeszcze: „zęby“.

„Та що-ж, панно? „земби“!“

А вона йому і каже:

— „Pocałuj psa w gęby!“

Розізлив ся наш погонич,

Аж пужалном пише,

Тай говорить: „А ну, панно!

Скажіть міні „дишель“.“

Подумала собі панна...

— „Та cóż? — каже: „dyszal“!“

А погонич її каже:

„Трястя-ж вашій мамі!!“

— „Та jakżeż to? — панна каже:

„Таż to nie przystało!“

„Дармо, панно: „не пристало, —

Аби за то стало!...“

Далі йде ніби другий розділ цієї самої пєси, без особливого заголовку. Дата — та сама: 23 червня. Парубок питає панну, де найкраще будувати млинок, і подає свою раду. Питаєть ся ще: як би лежали штани та спідниця — то що вона підняла-б? чи штани, чи спідницю? — і з її відповіді строїть каламбур. Все те не до друку. — *А. К.*

Порошки.

23. червня.

Т. I., ст. 114—115.

Льодн.

Закликає пан на баль

Мужика їдного.

Попоїв собі мужик

За столем усього.

І льодами тее все

Смашно заїдає...

„Чи смашнее тобі се?“ —

Пан його питає.

— „Смашне, пане! — каже той: —

Саме як то часом

В осени буває борщ

З квасолею разом.“

23. червня.

Черевки.

23. червня.

Т. I., ст. 115.

Ratuj, bracie!

23. червня.

Т. I., ст. 87. Для характеристики мови Руданського варто зазначити, що в першій строфі слово „цолують ся“ написано з буквою ю, а в другій строфі „поцілувались“ — з буквою ї. — А. К.

Каньовський і Радивил.

23. червня.

Т. I., ст. 86.

Козацькі ксьондзи.

23. червня.

Т. I., ст. 118—119.

Смерть козака.

23. червня.

Т. I., ст. 119—120. В другім рядку надруковано „ділина“, а треба „дилина“ (це значить „мости́на“ або „дошка“). — А. К.

Польща.

За цариці Катерини
 Десь там в Могилеві
 Показує Лях на мапі¹⁾
 Польщу Москалеві :

— „Oto, serce, nasza Polska! —

Ляшок промовляє :

Popatrzaj się, serce moje, —
 Jak się tobie zdaje?“

Але Москаль подивив ся :

„Да что ваша Польша!

Да у нашей Катерини...

Тово... будет больше!“

24. червня.

Нешто лґу?

Сидить Москаль на стільці,

Аж курить ся — бреше;

А Ляхва кругом стоїть,

Тільки вогню креше.

„Вот, — прибріхує Москаль, —

Раз била патєха!...

В адне суткі пятсот вьорст

Я верхом праєхал!“

— „Ale to nie może być!“ —

Якийсь обізвав ся.

¹⁾ карті географічній (на Україні слово „мапа“ не відоме. — А. К.

„Как не может? нешто лгу?!“ —
Москаль запитав ся:

„Да знаєте-ль что в Маскве
Адін мне не веріл:
Так за ето я ему
Рожу¹⁾ перемеріл!...“

Тогді Ляшок позадгузь:

— „А powiedź mnie, panie!
Czy tym koniem jechał pan,
Że stoi²⁾ na stanie?“

„Етїм самим, что тепер.“
— „Niech że pan przebacze!
Bo ten koń nie to pięć set,
А тисяч przeskacze!“

24. червня.

Московська справа.

Звісно, призви́ска³⁾ в Ляхів
На „ський“, та на „овський“.
Але Москаль, що діпне,
Верне по-московський.

Ото колись Москалі
Перепись складають.
Питають ся двох Ляшків:
„Как вас называют?“

1) морду, пику. — А. К.

2) В первописі: „stoje.“ — А. К.

3) В первописі: „призві́ска“. По губних звуках наше **и** дуже часто звучить мнягко, — зовсім так, наче **i**. — А. К.

Ото й каже їден з них :

— „Ja — Pawlin Gruszecki.“

— „А ја, — другий підхопив, —
Maryjanek Klecki!“

„Піші-ж єво, — каже той :

Адін — Павел Грушкін,

А другої... другої... другої...

Ну! — Мірон Галушкін!...“

Ті біднії і кричать :

— „Dla Boga! со chсесіе?

Familię na со nam

I imię psujесіе?“

А той тільки : „Да малчать!

Что тут за расправа!“

Оттака-то, коли хоч,

Московская справа!¹⁾

24. червня.

Szukaj sensu!

24. червня.

Т. I., ст. 87—88.

¹⁾ Рокy 1895-ого петербурьска часопись „Свѣтъ“
радила правительству, щоб усі вкраїнські прізвища
з закінченнями **енко**, **ук** і т. п. позмінювати на **ов**.
Напр. щоб зам. „Янчук“ виставити в документах
„Ивановъ“ і т. п. — *А. К.*

Kurasya od oszu.

24. червня.

Т. I., ст. 161—162.

В послідній строфі перші два рядки виправлено:

Gdyby pomoc była
Z takiej awantury...

A. K.

Książd Anastazy.

24. червня.

Законник Настазій
Жінку сповідає і т. д.

До друку не годить ся ізза змісту порнографічного. — A. K.

Patryotyczne kazanie.

24. червня.

Писано по польськи, тільки перша строфа по-українськи. Цеє казаннє (1832 го р) мав казати один ксьондз до жінок. Він радив їм брати від Москалів гроші та віддавати третину на повстаннє, третину на костьол, а третину йому самому, та ще на три гроші покупити мила і добре обмити ся по Москалях. Багато є незвичайних слів. — A. K.

Przywitanie.

25. червня.

Т. I., ст. 162—164.

Gruby Bartko.

Питаєть ся біскуп раз
Шляхтича старого,
Чи часами він не не
Багато хмільного.

А той каже: „Czemu nie?
Raz się tak napilem,
Że — czy wierzy biskup pan?
Aż się zabrudziłem!“

Він то правду говорив,
А тому й нелюбо.

— „Owwa! — каже, — jakżeż ty
Mówisz, serce, grubo!“

„Co za grubo?“ — каже той:
„Powiem biskupowi,
Że nie może grubzej być,
Jak mój Bartko powie.“

І живенько за поріг,

Крикнув наокола:

„Bartku! Bartku! chodź-no! chodź!..
Ciebie biskup woła.“

А той йому зза хліва

Голосом прегрубим:

— „A oblizal by cię pies
Wraz z twoim biskupem!“

25 черня.

R z e r a.

Їден іде мазур
По сім боці річки.

Другий глухий мазур
 По тім боці річки.
 Сей того питає:
 „Jak sie masz, mój miły?“
 А той йому каже:
 — „Do rzery chodzillem!“
 Сей знову питає:
 „Jak tam żona, dzieci?“
 Той своє провадить:
 — „Swinia zjadła, przeci!“
 Сей йому і каже:
 „Pocałuj psa w gały!“¹⁾
 А той йому каже:
 — „I ja to myślałem!“

25. червня.

Kulbaczka.

Надибає дівку ксьондз
 Під вечірню пору.
 Хапа її у мішок,
 Несе до кляштору.
 Але прелат запинив.
 „Co to? — каже — bracie?“
 — „A kulbaczka! — каже той, —
 Szanowny prełacie!“
 „A pojechać można mnie?“
 — „A... czemuż nie można?“

¹⁾ „Gały“ — очища, баньки. — А. К.

„Nieś że do mnie, bracie mój,
Nieś, duszo pobożna“.

25. червня.

С п і л к а.

Сидить Мошко на коршомці,
Шинкує горілку.
Не раз бідний аж жахнеть ся,
Як згадає спілку.

А спілка то така була:
Раз серед болота
Найшов мужик табакерку
Із самого злота.

Найшов мужик, подивив ся:
Штука непогана!
Куди з нею обернутись? —
Іде він до пана.

Іде собі край коршомки,
А Мошко: „Кудá ти?“
Той і каже: — „Йду до пана
Знайду продавати!“

„Що за знайда? покажи-но!“
Протирає очі.

А той йому витягає:
— „Дивись, коли хочеш!“
Ото Мошко, як заглянув,
То й пристав смолою:
„Іванчику, голубчику!
Я піду з тобою!“

Далі зачав підмовляти,
Щоб на половину.
Той і каже: — „Та ходи вже
В лихую годину!“

От приходять, показали.

Дідич оглядає.

Подобалась табакерка.

„Czyjaż to? — питає.

— „Моя, пане, — мужик каже, —

Але за горілку

Причепив ся і ваш Мошко

До мене на спілку“.

„Cóż to za tę tabakierkę?

Powiedź, — каже, — chłopie!“

— „А що-ж пане? — мужик каже: —

Нагаїв дві коши!

„Їдну копу йому, пане,

А мені другу...

А зрештою йому, пане,

Я і ту дарую...“

Догадав ся собі дідич,

Якїї то штуки:

Карбованців цілу копу

Мужикови в руки!

А спілника його Мошку

Зараз простягнули

Та дві коши прегарячих

Нагаїв креснули.

І сїв Мошко на коршомці,

Шинкує горілку;

Не раз бідний аж жахнеть ся,
Як згадає спілку.

27. червня.

Niech pan świśnie.

Дав корову мужикови
Лейба на зимівлє,
А той узяв тай зарізав
Собі на годівлє.

От весною жид питає:

„Де моя корова?“

А той йому тільки свище,

Не каже ні слова.

Той веде його до пана, —

І там тее-ж саме:

Жид говорить, а той свище,

Не мовить словами.

„Та on głupi!“ — пан говорить.

— „Głupi on?! Ach, Boże!

Niech pan tylko będzie łaskaw

W zad mu świśnie dobrze!“

Сказав Лейба тай не знає,

Що тут за огида.

Але дідич: „A, psia wiara!

A weźcie-no żyda!“

Забрав Лейба за огиду,

Аж канчук урвав ся; —

Та як шморгнув на коршомку,

То і не вертав ся.

27. червня.

Р с н і а.

27. червня.

Т. I., ст. 63 — 64.

На со tego ?

27. червня.

Жид у пана не вмiє поводити ся гаразд і скидає всю вину на свій рипучий чобiт. — *А. К.*

Дивний бик.

Видить мужик у жидка
Невеличкогo бичка
Пiд шклом в образочку.
А цiкавий був мужик.
— „Що то, — каже, — в вас за бик
Висить на кiлочку?“

Мошко й каже: „Вiр не вiр,
А на сьвiтi є сiм гiр
Без зими i лiта.
Там трава висока є,
I там бик такий жие
Вiд початку сьвiта.
„I той бик собi за день
Всю траву таку у пень
На горах спасає.
А в ночi — то Божа рiч —
Вся трава йому за нiч
Знову виростає“.

— „Дé вам, Мошку, такий бик!“
 Обзиваєть ся мужик:
 „Ні! і не кажіте!
 Він давно би по сей час
 Міг не тільки, кажу, вас, —
 Сьвіт весь забрудити!“

27. черквл.

Турки і козак.

Перебрав ся наш козак
 Якось за границю
 Тай на лихо завернув
 В турецьку каплицю.
 Протиснув ся наперед,
 Роздивив ся всюди.
 Хоче вийти — та біда:
 Стиснули ся люди.
 А перед тим неборак
 Із'їв якось сала,
 І тут його в животі
 Слабість розібрала.
 Терпів бідний, доки міг,
 Аж піт з нього лив ся,
 Ну, а далі — мов живіт
 Йому розчинив ся.
 Замовчали всі пони,
 Турки закричали

І над бідним козаком
Палаші підняли.

Але козак — не промах:

Вдарив ся у груди:

„Ваш великий, — каже, — Бог!
Послухайте, люди!

„Як турецький сильний Бог —
Так правду говорю,
Що вже рік тому, як я
Не йшов до надвору.

„І де вже я ни ходив,
Де вже ни молив ся,
Але видно: жаден Бог
Не змилосердив ся.

„Ото тільки їден ваш
Перед цілим людом
Живо й раптом показав
Сьвяте своє чудо!“

Заплескали всі попи,
Турки закричали
І мерщій тоді штани
З козака ізняли

І повішали як раз
Посеред каплиці,
А козака провели
З грішми до границі.

Руський і турецький бог.

29. червня.

Зачинаєть ся ось як :

Серед міста в Царєградї
 Колись Турки взяли —
 Свого Бога і нашого
 Разом змалювали і т. и.

Зміст не надаєть ся до друку. — А. К.

Турок і мужик.

Нагнав Турок мужика,
 Хоче його взяти.
 Біда тільки: нема чим
 Рук йому звязати.

Ото й кличе він його :

— „А ходи-но!“ — каже.

А той собі на умі :

„Знаю тебе, враже“.

Та пригнув ся у траві,

В небо поглядає :

„Боюсь, — каже, — о, боюсь!

Бо шуляк літає!“

— „Та не бій ся, — каже той,

Надери лиш лика,

То ми того шульгара

Звяжемо до лиха!“

А той усе на умі
 Свою думку має.
 „Боюсь, — каже, — пане мій!
 Бо шуляк літає!“
 „То я, — каже, — піду сам
 Та надеру лика!“
 Злазить живо із коня
 Тай іде до лиха.
 Тоді мужик із трави
 Підняв ся поволі,
 Скочив раптом на коня
 Тай шмалить по полі.
 — „Шульгар! шульгар! Стере-
 По лісі загуло. [жись!“ —
 — „Матері твоїй шульгар!“ —
 З поля відвійнуло.

29. червня.

Ахмет III. і Запорожці.¹⁾

В літо тисяча шість соте,
 В літо теє Боже
 Прийшла грамота Ахмета
 В наше Запороже:

¹⁾ Звичайно навязують лист запорожський не до імени Ахмета III., а до Махмуда IV. (1680). Усякі історичні справки, зроблені за Костомаровим та Яворницьким, можна знайти в статейці Комаровій у „Зорі“ 1892., ст. 59—69. — А. К.

„Я султан, син Магомета,
Внук Бога їдного,
Брат місяця-перекроя
І сонця самого.

„Лицар сильний і могучий,
Краль над королями,
Воевода всего сьвіта
І цар над царями.

„Цар столиці Цареграду
І цар Македону,
Греків, Сербів, Молдованів
І цар Вавилону.

„Цар Подолі і Галича
І славного Криму,
Цар Єгипту і Ораби
І цар Русалиму.

„Сторож гробу в Русалимі
І вашого Бога...
Християн увсіх на сьвіті
Смуток і підмога —

„Кажу вам усім козакам
Мені передатись,
А як ні, — добра від мене
Вам не сподіватись!“

Того-ж року Запорожці
Грамоту читали
І до вражого Ахмета
От що написали :

„Ти, султане, чортів сину,
 Люципера брате,
 Внуку гаснида самого
 І чорте рогатий!

„Такий рицарю, що дідько
 Тебе обкаляє,
 А все військо твоє тільки
 Теє пожирає.

„Стравнику ти цареградський!
 Шивнику мак'донський!
 Свине грецька, молдаванська,
 Ковалю вав'лонський!

„Кате Сербів і Подолі,
 Пануго ти кримська,
 Єгипецький ти свинарю,
 Сово русалимська!

„Ти — погана свинячая
 Морда, не підмога,
 І дурень ти, а не сторож
 У нашого Бога.

„Не годен ти нас, хрещених,
 І десь цілувати,
 А не то, щоб Запорожжа
 Під собою мати!

„Ми землею і водою
 Будем воюватись,
 І тебе нам, бісів сину,
 Нічого боятись.

„Так тобі ми відвічаєм.
 А року не знаєм,

Бо ми ваших календарів¹⁾
В Січі не тримаєм.

„Місяць наш тепер на небі,
День — той самий, що у вас.
За сим словом, вражі Турки,
Поцілуйте десь там нас!“

29. череня.

П і с н я.

На голос: „Гуде вітер“.

7. липня.

Див. т. I., ст. 14—16: „Ой вийду я у садочок“.
Що до надрукованої там дати (1854), то само собою
розумієть ся, що то не так. — *А. К.*

На що Бог сотворив?

7. липня.

Т. I., ст. 109.

Старий вовк.

7. липня.

Т. I., ст. 146—148.

¹⁾ В першописі: „каляндарів“. — *А. К.*

Т о п о л я.

I.

Сидить баба на порозі,
 Землю колупає,
 На садочок на вишневий
 Скоса поглядає.

А в садочку у вишневім
 Синок її ходить,
 Свою жінку молодую
 За рученьку водить.

Ходять собі по садочку
 Милі молодята.

Цюлюють ся, милують ся,
 Як голубенята.

Цюлюють ся, милують ся,
 Все їм так миленько...
 Чого-ж ти сумна сумуєш,
 Старенькая ненько?

— „Проклятий час — баба каже, —
 Проклята година,
 Що я з нею одружила
 Коханого сина!

„Оженила, одружила,
 Розуму не мала:
 Своє щастя чужим людям
 Даремне віддала.

„Де тепер ті щирі руки,
 Що́ мя обіймали?

Де тепер ті милі губи,
 Що мя цюлували?
 „Де ті очі, милі очі,
 Ті карії очі,
 Що бувало так питали,
 Чого мати хоче?“

„Все вона, вона забрала!
 Вона, преногана!
 Взяла щастя, взяла долю
 І мого Івана.“

„Але, нехай висихають
 І моря і ріки, —
 Я розлучу тебе з нею
 Розлучу на віки!“

Лежить баба на порозі,
 Вдає, що конає.
 — „Що з тобою, моя ненько?“ —
 Син її питає.

„Болить мене головонька.
 Ой гину, я гину!
 Слухай мене, мій Іване,
 Слухай мене, сину:
 „Чи знаєш ти синє море?“
 — „Знаю, мамо, знаю.“
 „Там, мій сину, на тім морі,
 На гирлі Дунаю,
 „Стоїть виспа невелика
 З крутими скалами.“

На тій виспї білий камінь
З чорними знаками.

„Там, мій сину, наші скарби
Від прадїда, сину.

Піди по них, мій Іване,
Поки я не згину!“

— „Мати моя, рідня мати!
Чогось не охота...

Чогось менї не хочеть ся
Нї срібла, нї злота.

„І так менї, моя мати,
Не гнївити неба :

Маю хату, маю жінку
Чого-ж менї треба?“

„Маєш хату, маєш жінку!...

А дасть Бог дитинку, —

Тогдї мене спогадаєш,

Не те скажеш, синку!

„Тогдї рад-би де увзяти,
Та уже не буде.

Іди-ж тепер коли хочеш, —
Добро тобі буде!“

„Мати, мати!... для дитини

Рук не заховаю :

Для дитини я родив ся

І вмирати маю,

„І без жалю на ню силу
Буду виробляти.¹⁾

¹⁾ „Силу виробляти“ значить: „силу витрачувати в роботї“. — А К.

На що-ж мені тії скарби?

На що, моя мати?“

„Нехай тобі, милий сину,

Нехай їх не треба, —

То мені їх, мені, сину,

Мені старій треба!

„Треба гробу, треба й неба,

Треба й поховати,

Треба вбогим і за душу

Грішную роздати.

„Піди-ж, піди-ж, мій Іване,

Піди милий сину,

Бо хилить ся головонька,

Ой гину я, гину!“

То не голуб, то не сокіл

Під хмарою веть ся:

То Івась так молоденький

Серед степу беть ся.

Ні дубинки, ні хатинки

Ні ставка-криниці:

Кругом него тільки степи,

Степи без гравниці.

Палить сонце як у пеклі,

Пісок розпікає;

Подекуди росте травка

І та посихає.

Ні душі тобі живої!

Хіба вуж заветь ся,

Та зрел широко-крилий
 Небом пронесеть ся.
 Ходить, блудить нещасливий
 В далекій дорозі...
 А там жінка молоденька
 Лежить у полозі.
 То не голуб, то не сокіл
 Пролітає гори:
 То Івась так молоденький
 Пливе через море.
 Сильне море відбиває
 Босою ногою,
 Чорні хвилі розбиває
 Білою рукою.
 Сумно, сумно кругом него
 Хмара надвисає,
 І у хмарі ясне сонце
 Гасне, погасає.
 Тихо всюди; тільки вітер
 Реве меж скалами,
 Тільки чайка бідна скиглить
 Попід небесами.
 А Івась пливе нещасний
 І того не знає,
 Що там жінка молоденька
 Дитя вповиває.

То не голуб, то не сокіл
 Крила опускає:

То з скарбами край тополі
Івась спочиває.

Високая-ж та тополя!

Та дивна тополя!

Їдна, їдна, як сирітка

Край чистого поля.

Де-ж ти взялась, сиротино,

Тополенько мила?

Чия-ж рука єдиначку

Тебе посадила?

Не промовить тополенька,

Лиш гиллями має.

Сидить Івась край тополі

Сумно поглядає.

Поглядає, ніби знає,

Що мати заклала,

Щоб невістка молодая

Тополею стала.

— „Добрий вечір¹⁾, стара ненько!

Ой як ся-ж ти маєш?

Ой чи спиш ти, чи дримаєш,

Чи мене чекаєш?“

„Добрий вечір, милий сину!

Де-ж ти так барив ся?

¹⁾ У Руданського тут виразно написано: „добрі вечір“, але в дальшій строфі вже „добри вечір“. Обидва слова я виправив на „добрий“. — А. К.

Та у тебе, милий сину,
Синок народив ся!“

— „Мати моя! мати моя!!“

„Народив ся, сину,
Але Господь узяв матір
І твою дитину!“

Похилив ся Івась бідний,
Стару обіймає:

— „Мати моя! мати моя!“

З жалю промовляє.

„Загинула, покинула
Мене молодая, —
Не покидай хоч ти мене,
Матінко старая!

„Не покидай хоч ти мене,
Голубонько сива!...“

Доле моя, доле моя!

Доле нещаслива!...“

II.

Сидить баба на порозі,
Землю колунає.

На високую тополю

Сумно поглядає:

Край тополі в чистім полі
Синок її плаче.

Над ним ворон чорно-крилий
Літаючи краче.

І тополя своїм гиллям

Над нього схилилась:

Сирота над сиротою
Сама зажурилась.
Зажурила ся тополя,
Бо й її тяженько...
Чого-ж ти сумна сумуєш,
Старенькая ненько?

— „Проклятий час, — баба каже, —
Проклята година!
Погубила я невістку, —
Погубила сина!

„Стара, стара, аж хилю ся,
А ума не мала:
На що-ж тебе я, невістко,
В тополю закліяла!

„Чи-ж не лучче тебе було
Іташкою пустити?
Чи-ж не лучче тебе було
Рибкою втопити?

„Чи-ж не лучче тебе було
Розсіяти цвѣтом?
Або зіркою пустити
Рано перед сьвітом?

„Стара, стара, аж хилю ся,
А ума не мала:
На що тебе я, невістко,
В тополю закліяла?

„Але годі! нехай сохнуть,
І море і ріки, —
Я розлучу тебе з сином,
Розлучу на віки!...“

Лежить баба на порозі,
Вдає, що конає.

— „Що з тобою, моя ненько?“ —
Син її питає.

„Болить, сину, головонька :
Либонь же я згину!
Рубай, сину, ту тополю,
Роби домовину!“

— „Бог з тобою, моя ненько,
Бог з тобою, мати!
Та тобі ще, голубонько,
Не час умирати!“

„Ні, вже годі, мій Івасю!
Годі, милий сину!
Болить мене головонька...
Загину, загину!“

„Але доки душа в тілі,
Вчини мою волю :
Роби мені домовину,
Рубай ту тополю!“

— „На що тобі та тополя?
На що, моя мати?
Чого-сь мені не охота
Тополю рубати..“

„Коли хочеш, моя нене,
Я на домовину
Вирубаю за тополю
Найкращу кедрину!“

„На що того, мій Івасю?
На що того, сину,

Щоб для трупа, для старого,
Псувати кедрину?!...

„Най росте собі кедрина
До Божої волі,
А для трупа, для старого
Буде і тополі!“

— „Мати моя, рідня мати!
Жаль мені тополі!

Маю срібла, маю злота,
Каміню доволі, —

„Стоплю тобі домовину
Саму золотую:
Лиши мені хоч тополю
Мою молодую!“

„Не тра мені срібла-злота,
Нічого не треба,
Лиш тополі, що на полі,
Тополі лиш треба.

„Прошу тебе раз остатний:
Вчини мою волю,
Зрубай мені ту тополю,
Ту їдну тополю.

„Живо, живо ту тополю!
Живо домовину!...
Болить, болить головонька!...
Ой гину, я гину!“

Цюкнула нова сокира
Раптом серед поля,

Затрясла ся, застогнала
Молода тополя.

Затрясла ся, застогнала,
Листя зашуміло,
І на серці у Івася
Аж похолоділо.

І так тяжко йому, тяжко
Сокиру підняти!

І так жалко йому, жалко
Тополю рубати!

Але ненька заболіла, —
Що будеш чинити?

Жаль тополі, жаль і неньки, —
Нічого робити!

Здихнув Івась край тополі,
Очі відвертає

І наточану сокиру —
Знову підіймає.

Цюкнула нова сокира
Знову серед поля.

Затрясла ся, застогнала
Молода тополя.

Затрясла ся, застогнала,
Гилля нахилились;

У Івася дрібні сльози
Рікою полились.

І так трудно йому, трудно
Сокиру підняти!

І так нудно йому, нудно
Тополю рубати!

Але ненька умирає,
 Що будеш чинити?
 Жаль тополі, жаль і неньки, —
 Нічого робити!

Силакав Іван край тополі
 Очі відвертає,
 І наточану сокиру
 Знову підіймає.

Цюкнула нова сокира
 Ще раз серед поля;
 Закривавилась кривлею¹⁾
 Молода тополя.

Закривавилась кривлею
 І проговорила:

„Не рубай мене, Івасю,
 Бо я твоя мила!

„Тут тебе я, мій Івасю,
 З сином виглядала,
 І тут мене твоя мати
 В тополю закліяла.

„І закліяла й зашептала
 І заговорила,
 Мене з сином і з тобою
 Вічне розлучила!“

І піднялись пишні гілля,
 Змовкнула тополя.
 Тільки стежка кровава
 Текла серед поля.

¹⁾ Так в першому списку — замість частішого „закривавилась“ і „кривлею“. — А. К.

— „Будь здорова, моя ненько!
 Будь здорова, мила!
 Погубила ти невістку
 Й мене погубила!“

„Ой лишенько моє тяжке!
 Кудабо ти, сину?!
 А як же я, стара баба,
 Без тебе загину?!“

— „По невчасї, моя нене!
 „А хто-ж поховає?!
 Хто за душу мою грїшну
 Добром спогадає?!“

— „Поневчасї тїї жалї!
 Поневчасї, мати!...
 А про теє не жури ся,
 Як тобі вмирати:
 „Твоя хата буде гробом,
 Сама ти — вмерлою,
 А сьпівати — засьпївають
 Круки над тобою!...“

В е р б а .

Ой у полю річка,
 Через річку кладка,
 На горбочку у садочку
 Біленькая хатка.

Там сироти жили:
 Братїк із сестрою.

Жили собі, кохали ся
 Як рибка з водою,
 Брат ходить, полює,
 Сестра вишиває;
 Брат годує сирітоньку
 А та одягає.

Жиють на горбочку
 Малі сиротята.
 Жиють собі, кохають ся,
 Як голубенята.

Аж налетів сокіл
 Із чорної хмари,
 На горбочку у садочку
 Розбив їх із пари:

Перейшов чорнявий
 Вузьенькую кладку, —
 Затуманив, перехмарив
 Біленькую хатку.

Сумує голубка,
 Сумує дівчина.

А брат її й не відає,
 Що то за причина.

Сумує дівчина
 Що дня і що ночі;
 Все за річку, все за кладку
 Поглядають очі.

— „Що з тобою, сестро?

Чи ти нездорова?“

А сестра його здихає,
 Не мовить ні слова.

Брат ходить, полює,
 Нічого не знає,
 А та свого миленького
 В дома обіймає.

Брат ходить, полює,
 Сестрицю годує,
 А та свого миленького
 В садочку цюлує.

Брат ходить, полює,
 Вертає у хатку,
 А та свого миленького
 Веде через кладку.

Провела за кладку,
 Назад повертає,
 А брат стоїть край віконця,
 Кладку закликає :

— „Богдай же ти, кладко,
 Гнилям перегнила,
 Що ти мене молодого
 Сестриці згубила!

„Богдай же ти, кладко,
 Нанилась водиці,
 Коли буде мій нелюбий
 Ійти до сестриці.

„Богдай ти, нелюбий
 З кладки повалив ся
 І тонив ся — не втопив ся,
 Дубом одубив ся!...“

— „Де-ж ти, сестро, була?“
 — „За річку ходила.“

- „Що-ж ти, сестро, там робила?“
 — „Сорочечку шила!“
 — „Для кого-ж сорочка?“
 — „Для тебе, мій брате.“
 — „Слухай мене, моя сестро,
 Не покидай хати!
 „Не ставай на кладку:
 Кладка завалить ся!“
 — „Добре, добре, милий брате!“ —
 Мовила сестриця.
-

У неділю в ранці
 Брат коня сїдлає.
 Сидить сестра край віконця,
 Шовком вишиває.
 Брат коня сїдлає
 Їде полювати.
 Його сестра молодая
 Вибігає з хати.
 Брат на полі грає,
 До дому вертає, —
 Його сестра молодая
 В ріці потопає.
 В ріці потопає,
 Кладочку ханає.
 — „Ой, брате мій, милий брате!“
 Стиха промовляє.
 „Прошу тебе, брате,
 Верби не рубати,

Трави в полі не косити,
 Терну не зривати:
 „Верба над водою —
 То тіло дівоче,
 Трава — коси мої русі,
 А терен — то очі.“

Н у п ц і.

Сидить Івась на припічку
 Тай попілом грає;
 Його сестра край віконця
 Шовком вишиває.

Вишиває, промовляє:

— „Івасику-брате!

Годі з тебе пустувати,

Пора розум мати!“

— „Та ніби то я не маю?“

— „Запевне не маєш!...“

Не маленький, слава Богу,

А в попелі граєш!“

— „Та не тільки у попелі,

В саджі буду грати!

Бо нехай би мене була

Оженила мати!“

— „Тю на тебе! схамени ся!

Не маєш нічого, —

То як тебе оженити

Такого дурного?“

— „Все не маю, та не маю!..

А де-ж чого взяти?“

— „Та про тебе, де узяти,
Не жури ся, брате.

„Таже можна, як би хотілось,

Пожичити грошей

Та за гроші спорядити

Корабель хороший,

„Тай за морем торгувати.

То і світа зглянеш

І розуму набереш ся

І багатим станеш!“

— „Але де-ж то я тих грошей
Дістану у ката?!“

— „Таже, дурню, брат багатий, —
Попроси у брата!“

— „Та не дасть він мені грошей!“

— „Та дасть, дурний гою¹⁾,

Скажи тільки, що потому

Віддаси у двоє.“

— „То й у двоє!... А багато-ж
Треба? для примірки?“²⁾

¹⁾ Остатні два аркуші цього (3-го) тому переписані були в мене для друку ще на Україні, але знов переглянув я їх уже в Азії (в Бейрутї), куди задля цензурних перепон я не міг привезти з собою автографу Руданського. Через те не можу тепер вивірити, чи справді і у Руданського написано: „гою“, чи яке друге слово (напр. може „тоє“). У мене цеє слово переписано невиразно. — А. К.

²⁾ = наприклад. — А. К.

— „Та багатс не багато,
 А так: зо дві мірки.
 „Та іди-ж бо, Івасику,
 Іди, милий брате!“
 Скочив Івась із припічка
 Тай пішов із хати.

Сидить багач на затінку
 Як та глина білий.
 Сушить собі против сонця
 Дукачі зацвілі
 І на брата молодшого
 Тільки очі косить;
 А той стоїть коло нього
 Та дві мірки просить.
 — „Пожич, брате, зо дві мірки!“
 — „На що тобі, брате?“
 — „Та же купцем хочу бути,
 Хочу торгувати!“
 — „Купцем йому захотїлось!..
 Бач який хороший!“
 — „Та ну, брате, не скуни ся
 Пожич таки грошій!“
 — „Ет! сидів би лучче в дома!“
 — „Та чого-ж сидіти?
 Чи у мене господарство,
 Чи жінка, чи діти?
 „Слава Богу, ще крив Господь!
 Пожич таки, брате!“

То, їй бо́го, аж за прій
 Піду торгувати!“

— „Тю на тебе! аж за прій!
 З твою головою?“

— „Та я, бачиш, не сам їду,
 А їду з сестрою!“

— „Та все таки: аж за прій!...
 Далекий сьвіт, брате!
 Лучче тобі на припічку
 У попелі грати!“

— „Докучило у попелі,
 Хочеть ся за прій!
 Дай дві мірки, — се їй Богу,
 Що віддам чотири!“

— „Як чотири, то й чотири, —
 Памятай, небоже!
 А тө послі, як попаду,
 То й Бог не поможе!...“

Ото собі молодята
 Позичили грошиї
 Спорядили на товари
 Корабель хороший.
 Їдуть собі через море,
 Всюди заїждають,¹⁾
 Різні царства, господарства,
 Землі оглядають.

¹⁾ „Заїждають“ зам. „заїжджають“ — так у са-
 мого Руданського. Навряд чи це помилка, бо і в Ве-
 ликорусі подекуди кажуть так само. — А. К.

Продають їдним, що мають,
 У других — купують,
 Їздять собі через море,
 Всячину торгують.

Вітер віє, повіває,
 Кораблі хитає.
 Сидить багач коло моря
 Сумно поглядає.
 Припливають, відпливають,
 Та все чужі люде.
 А Івася нема, нема;
 Чи то-ж і не буде?
 Припливають, відпливають,
 Опустіло море;
 Сидить багач коло моря,
 Тяжке йому горе!...
 Вже не три дні, не три ночі
 Багач поглядає,
 Не їсть, не п'є, не говорить,
 Ані спочиває.
 Засох зів'яв, як билина,
 Тільки сьвітять очі.
 Аж корабель припливає
 Десятої ночі.
 Припливає до беріга
 І не допливає
 І на гони коло него
 Котву закидає.

Горить сьвітло коло гужки¹⁾;
 Дивить ся багатий:
 Його сестра розкладає
 Дорогії шати.

Горить сьвітло коло носа;
 Багач поглядає:
 Його Івась мірчуками
 Злото висипає.

Бряжчить золото здалека,
 Шелепають шати;
 Далі зачав до берега
 Голос долітати:

— „А що? буде штири мірки?“

— „Або що, як буде?“

— „Та-ж братови треба дати!“

— „А чорта у груди!“

Почув багач, — замотав ся:

„Почекай же, враже!

Не випущу тебе з моря,

Не випущу!“ — каже.

І колючим чорним терном

Раптом ізробив ся

І навколо того моря

Биндою обвив ся.

А той почув його голос, —

Котви як не було!

¹⁾ Певне це слово значить: „керма“ або „демен“. —
 А. К.

„На добра́-ніч тобі, брате!“
Тільки й чути було.

Сьвітить місяць серед неба,
Сьвітять ясні зорі,
А корабель впливає
На чистеє море.
Сьвітить місяць. сьвітять зорі,
Та надходить хмара:
Зажурилась серед моря
Невдячная пара.
Сьвітить місяць серед неба,
Зорі позгасали;
Вже корабель спіткаєть ся
На підводні скали.
Сьвітить місяць серед неба —
І той погасає;
Вже корабель меж скалами
В морі потопає.
Потопає срібло, золото,
Потопають шати;
Біжить сестра до Івася.
Нікуди втікати...
Ідно горе — із сестрою,
Друге горе — в дома,
Третє горе: кругом море.
Корчить ся сїрома.
І корчить ся, і морщить ся.
Сестра підбігає,

Але її зперед носа
 Лелик вилітає,
 „Івасю мій, Івасику!“
 Тільки запищало.
 І лелика Івасика
 На морі не стало...
 Нема, нема Івасика,
 І шатів Бог має;
 Сидить сестра на камені,
 Рученьки ламає.
 „Піду шати вас шукати!“
 Із каміння встала,
 Бух у воду! і із неї
 Пірни-коза¹⁾ стала.

Стоїть терен коло моря,
 Свого не пізнає,
 Та всякого, хто йде мимо,
 Ловить, обдирає.
 Сидить лелик, ховаєть ся
 Від брата-сестриці;
 Тільки по сьвіті й літає,
 Що в ніч до зірниці.
 А сестриця пірни-коза
 Пливає, впірнає
 Та все бідна своїх шатів
 Дорогих шукає.

10. липня.

¹⁾ Водяна горлиця. — А. К.

До моїх дум.

10. липня.

Див. т. I., ст. 9—10. В другім рядку слово „долі“ краще було б надруковати „Долї“ (як імя власне), бо певне автор розуміє тут грецьку Мойру. — Того-ж дня (10 липня) зложено ще й „Заголовки“ (див. т. I., додаток) — *А. К.*

Струмент.

Не на що-ж той кацап
 На коршомці і грав:
 Лиш сидів, бісів син,
 Тай на губу свистав.
 Але наш мужичок —
 Знать натура така —
 Лиш зачув голосок,
 Так і тне тронака!
 Так і тне та кричить:
 „Таку матір твою!
 Грай, кацапе! не то —
 Інструмента побю!“

10. серпня.

Остатню песу, так само як і „Преслівля“, Руданський зложив уже тоді, як заходив ся переписувати свої твори, щоб вислати їх до Києва для надрукування. Від того часу зостав ся один його лист до свого

брата Грицька, вже оголошений мною в „Житю і Слові“ (1895, т. IV., ст. 266—269). Той лист настільки важний для літературної характеристики і біографії Руданського, що я передруковую його й тут, тільки змінивши російську правопись на нашу, змінивши де в чім і ортографію та повикидавши декотрі свої примітки.

Про Грицька Руданського нам відомо тільки те, що пише про нього поет в листі до Ковальова з Ялти 1870 року 24. червня. От як його він аттестує там:

„Щирій добродію, Віктор Василевич! Отсе перед Вами стоїть братуха мій старший Григорій Василевич; живе він у Каменці Подольськїм, служить у Д. Як. Колбасина та у нього через добрих людей ласки не має. Зразу був у нього Винницьким бухгалтером, а тепер зійшов на простого писаря при канцелярії Колбасина, і тепер у нього і служба дарма пропадає, та і гроший Біг-ма. Приїзжав він до мене за порадою у сім ділі, но я лучшої поради не міг йому дати, як тільки поїхати до Вас в Одесу і попитать ся, чи нема хоч у Вас у Тимченка в Одесі якого-небудь штатного місця для нього. Чоловік — мій брат — не академік, по щоти і порядки акцизнії знає, до діла не лїнливий, пить не любив і не любить і пише не без товку; одна його біда, що він на словах не

говіркий, і тим не в шанобі у товариства і начальства“. („Зоря“, 1886, ст. 97.).

Махнівка, за котру згадує Руданський в листі, друкованим нижче, то мабуть теє невеличке містечко, що є в бердичівському повіті, київської губернії, на границі з губернією подільською. Єсть і другі місця (села), що теж звуть ся Махнівками, але до Хомутиця [рідного поетового села] найближче лежить оця Махнівка. Почти в Хомутиці тоді запевне не було, та й у Махнівці навряд чи була. Треба гадати, що листи і Махнівчанам і Хомутичанам приходили до повітового міста Винниці, а що з Хомутиця буде ближче до Винниці, ніж із Махнівки, то мабуть батько Руданського їздячи до Винниці забирав з почти і свої листи і махнівського батюшки себ-то свого брата Андрія, а потім при нагоді віддавав тому. Це треба знати для того, щоб зрозуміти той лист, що слідує. — *А. Кримський.*

Петропіль 1859, VII, 5.

Коханий Гришо, милий мій брате!

Лист Твій від 28. марта і пять карбованців я відібрав на Страстній неділі. Не повіриш, як ти мене потішив перед сьвятами! За тіі гроші я хоч трохи підновив ся на весну: принаймній підновив старий жупан

та шаравари, вставивши нові червоні пас-
мужки, та ще й на сьвята zostав ся карбо-
ванець у кишені. Спасибі тобі, братіку, за
твою щирість і вибачай мені, що я так довго
не писав до тебе, бо я тут мало що й
винен.

Спершу экзамени, а потім праця, щоб
скільки небудь поправити свою долю, затри-
мала мене аж до сього часу. Экзамени прой-
шов [я] нічого і перехожу в четвертий курс.
А робота іще тільки на половині: іще треба
цілий місяць посидіти, щоб що-небудь пу-
стити у сьвіт..... не то, щоб для слави, а хоч
для кишені („Сьнівомовки“ — А. К.), бо
біда таки бідою, а два роки ще треба по-
жити в поганім Петрополі.

В кінці мая відібрав я від батьків 15
карбованців і до решти опорядив ся: спра-
вив собі нові штани за 9 карбованців і чо-
боти за 3½. А решту проїв: не вмирати-ж
з голоду! Але скажу тобі, братіку: гірко
мені прийшло ся тих 15 карбованців, —
з ними разом я відібрав від батька такий
лист, що й сам був нерадій. Виписую тобі
декотрі міся, — от вони:

„Мнѣ обидно, что ты писалъ не самъ,
а чрезъ другихъ просишь денегъ, какъ будто
считая для себя униженнымъ просить объ
этомъ самъ, — еще горше обидно то, что ты
пишешь къ Александру (мабуть брату стри-

єчному — Олександрови Андрієвичови Руданському. — *А. К.*) письмо на мое имя и его просишь за деньги...

„Письма твои писанныя грубо (себ-то по-українськи. — *А. К.*) ничуть не располагають меня въ твою пользу, а только приносятъ боль сердцу и заставляютъ жалѣть, что я употребилъ все мое воспитаніе¹⁾ для того только, что бѣ видѣть тебя неблагодарнымъ...

„Вспомоществованіе тебя въ продолженіи трехъ лѣтъ въ Петербургѣ было причиною того, что я затагнулся по шею за васъ въ долги... и за все это я недобрый отецъ? Богъ свидѣтель, я не проклинаю тебя за твою черную неблагодарность, а дѣлюсь съ тобою и симъ послѣднимъ кускомъ хлѣба.

„Если захочешь написать письмо, то пиши или почтительно не по малороссійскому, або лучше ничего не пиши!“ і проч.

Більше нічого не треба! Тут зачеплено і збито з болотом все, що було для мене

¹⁾ Батько хоче цім сказати: „кошти на виховання“. Взагалі треба завважити, що увесь цей російський лист писано дуже важкою, пентюховатою мовою, яку звуть в Росії „семінарщиною“ і глузують з неї. Тим дивнійше бачити, що піп таки пнеться говорити нею, а від української, рідної, аж відхрещуєть ся. — *А. К.*

дорогого: мою покiрнiсть називають пихою, мою правду — цвiкою, мою жалiсть — здирством, мою вдяку — чорною невдякою. Мало того: вони лiчать мене годним прокльiну i наказують менi говорити з ними моєю рiдною мовою. I нехай би вже я iден читав таку ганьбу, а то її i в Махнiвцi прочитали чужiї! Що будеш робити з такими батьками? Правда, я писав письмо до Олександра через батьковi руки i до батька не писав; але я перед тим [був] писав до нього, а вiн замовчав. А яке-ж я маю право питати старшого, чому вiн не одвiчає, або другим запитом переривати йому думу? — Я писав до брата, щоб вiн попросив для мене грошиї у тата, а самого тата не просив: — але чи-ж маю я право просити чого-небудь у батькiв, коли я вже, як годилось добрiї дитинi, подякував їм своїм торiшнiм письмом i за сiль i за хлiб i за виховання?! — Своїми листами я йому нiгди не цвiкав. А в листах до братiв коли часами що i сказав на батька, тo правда; а що правда, то не грiх. Остатнiх грошиї я в цiле життя своє у батькiв не забирав: за то, що вони пожалували мене два (а не три, як батько пише) роки в Петрополi, я їх пожалував два роки в Каменцi [Подiльськiм], просидiвши два роки на бурсацькiм хлiбi (себ-то був стiпендiятом. — А. К.);

а то, що батько положив на прогони (гроші за дорогу до Петербурга. — *А. К.*), він положив би й так на мою виправу¹⁾. Зрештою я не думаю, щоб у доброго (це слово написано замість замазаного: „нашого“. — *А. К.*) батька був тільки їден холодний розлік з своїми дітьми, без жадного вчуття: добрий батько любить і виводить дітей через те, що вони його діти, його кров, його будуче життя, а за чуттям дітей не обстає, бо знає, що воно залежить не від нього, а від тих, чие воно. Той не батько, хто випоминає дитині всю свою трату на нього і опоминається вдяки: то скупий позичник допоминається довгу!... Тати! тати! Ми ваші діти, а не довжники, ми завсїгди маємо вас за батьків, а не позичників, — за що-ж ви звете нас невдячними?!

Заказують мені мою рідню мову. Заказує батько. Але в мене був прадїд і прапрадїд: вони мені не заказали. Не слухає батько мої мови, — за то мене і по смерті, може, послухають штирнацять мільйонів моїх їдномовцїв... Батько, може, не любить свої мови через те, що нею говорять у нас мужики. А ніби то в Москівщині не говорять мужики

¹⁾ Значить ся, батько хтів зробити Степана помом, а той не хтів. І його старший брат Гриць не хтів. Не було кому зостатись на парафії. — *А. К.*

по московській? Да і чим ми лучче від мужика? — всі ми рівні і у Бога і у натури.

Оттаке-то, брате! А що-ж там дієть ся з тобою? напиши хоть кілька слів. Як можна, брате, пришли мені пять карбованців до Спаса, бо на той місяць не буде вже де й позичити. Зрештою, коли в тебе нема, то нічого робити: буде й так, а в сентябрі може що з Києва добуду (за свої писання. — А. К.). Будь здоров!

Твій брат

Степан Руданський.

До України.

Більше-менче до того самого часу, коли писав ся повищий лист, має стосувати ся іще одна пєса Руданського патріотичного змісту. Я їй даю заголовок: „До України“. Своім напрямом вона становить ніби перехід до тих патріотичних історичних поем, котрі оголошує шан. Вас. Лукич в IV-ім гомі. Був колись анти-польський і анти-український журнал: „Вєстникъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Говорскимъ“. В липні 1864-го року там надруковано лист, за підписом: „Малороссъ А. Восточенко“; це псевдонім Анатоля Мартиновського, покійного архієпископа мотилівського (див. „Кіевская Старина“ 1882, май ст. 227). В тім листі автор лає всіх українофілів, зве їх зрадниками, лає Костомарова, на що він скинув геройський вінець з московського князя Дмитра Донського або з Сусаніна. — „Щож буде з нашою“

молодіжю“, — питає автор листу, — „коли отакі професори вчити муть її?! Адже незабаром ученики перевершать і своїх учителів!“ І, щоб не далеко ходити за доказами, Мартиновський подає (ст. 25–28) текст пісні, „зложеної, як видко з її підпису, якимсь студентом київського (?) університету Степаном Руданським“; про цю пісню каже Мартиновський іще, що вона — „одна з багатьох, посіяних між простим народом“. Я думаю, що слова: „київського університету“ додано від самого Мартиновського; прочитавши підпис: „Студент Степан Руданський“, архієпископ природно мусів згадати не про Петербург, а про тодішнє огнище українства, про університет київський; хоча знов же може бути й так, що на тім списку пісні, який попав ся Мартиновському, справді хтось назвав Руданського студентом київським [замість петербурського].

От текст тієї пісні. Два слова, які поставляю в скобках, додано від мене, бо це-ж річ очевидна, що метр тут трохи попсовано переписчиком. — А. К.

Ой зза гори, ізза кручі
 Да скриплять вози йдучи,
 А¹⁾ попереду козаченько
 Так вигукує йдучи:
 „Україно, Україно,
 Моя рідна мати!
 Чи ще довго над тобою
 Будуть панувати?
 „Чи ще довго кровавицю
 Будуть з тебе пити

¹⁾ Мабуть оцес „А“ треба тут викинути, бо воно проти метру. — А. К.

Тай діточок твоїх [бідних]
В кайданах водити?

„Твоя слава — у могилі,
А воля в Сибірі.

От що тобі, матусенько,
Москалі зробили!

„Гукни-ж, гукни, Україно,
Нещасная вдово!

Може, діти на твій голос
Обізвуться знову!

„Може, знову розв'яжуться
Зв'язані руки,

Може, знову бряжчати муть
Козацькі шаблюки!

„Може, військо запорозьке,
Як море, заграє,

А дівчина, як і перше,
Пісню засьпіває!

„Тоді вже нас не забудуть
І московські внуки,

[Бо] кров за кров катам нашим
І муки за муки!

„Гукни-ж, серце-Україно,
Та тільки скоріше,

Бо чим далі ссуть кров нашу
Все більше та більше!“

З М І С Т.

	Стор.
1. Вір не вір, а не кажи: „брешеш“	1
2. Над колискою	1
3. Над могилою	2
4. Пісня. [Серенада]	2
5. Пісня. [Ой, чому ти не літаєш]	2
6. Пісня. [Пісня Хмельницького]	2
7. Пісня. [Тільки-м родилась]	3
8. Гуменний	3
9. Кому чого бракує	5
10. Лошак	6
11. Засідатель	8
12. Добре торгувалось	9
13. Гусак	10
14. По чому дурні?	10
15. Чи голосна церква?	11
16. Де спійняли?	12
17. Не вчорашній	12
18. Пісні [Хлопці молодці]	13
19. Студент	13
20. Пісня [„Калино-малино“]	15
21. Псалом 136-ий	15
22. Заклита дочка	15
23. Козацькая міра	15
24. Доб, а вдяка	17
25. Рабін і запорожець	17

26. Мошко і Сура	17
27. Два рабіни	17
28. Бородатий хусит	19
29. Мошко-асесор	19
30. Кравець	24
31. Кобилячі яйця	25
32. Масло	26
33. Піп і жид	26
34. Хамут	26
35. Штукою зайшов	26
36. Подорож до Єрусалими	27
37. Циган з хроном	28
38. А не халасуй!	28
39. Місяць	29
40. Циган на толоці	29
41. А которий?	29
42. Циган з конем	29
43. Циган в огірках	30
44. Що до кого	30
45. Циганський похорон	30
46. Лев і пролев	30
47. Кацап з гребінцями	30
48. Москаль на волах	31
49. Періг	32
50. Балта	33
51. Москаль з полотном	34
52. Московська ікра	36
53. Варенікі, варенікі	36
54. Нехай хоч по-християнськи!	38
55. Як обшив	38
56. Дочка-сын	39
57. Запорожці у короля	39
58. Пан і Іван в дорозі	40
59. Що кому годить ся	40
60. Перекусіть, пане!	41
61. Лїнивий	41

Стор.

62. Піп на пуці	41
63. Словідь	41
64. Піп з кропилом	43
65. Піп у ризах	43
66. Пуці	43
67. Чорт	44
68. Що кого болить	44
69. Той, що над нами	44
70. Сама учить (Курка)	44
71. Указ	45
72. Чи далеко до Київа?	45
73. На калитку	46
74. Цікавість	47
75. Баба в церкві	47
76. Чужа дитина — не рідна	47
77. Ворона і лис	48
78. Хмельницький з Ляхами	48
79. Вовк, собака і кіт	48
80. Пісня („Голубонько-дівчинонько“)	48
81. Безнадія	49
82. Пісня [Козаче-голубче]	58
83. Пісня. [Не згадаю гадки]	59
84. Мошкова пісня	60
85. Олово не вадить	61
86. Жидівська дитина	61
87. Рабінова дума	61
88. Хто кого лучче?	63
89. Базиляви	63
90. Невинний Мошко	64
91. Три питання	65
92. Чи високо до неба?	65
93. Окуляри	66
94. Еге, гай	67
95. Скільки душ	68
96. Понизив	69
97. Аби душа числа	71

	Стор.
98. Ляцька натура	71
99. Свиня — свинею	71
100. Добра натура	72
101. Чуприна	73
102. Царі	73
103. Згуба душі	74
104. Не мої ноги	74
105. Горобці	75
106. А що тепер буде?	75
107. Загадка	76
108. Сам поїду!	77
109. Убитий жид	77
110. Три жида	78
111. Вовки	79
112. Пан Чехович	80
113. Голодний жид	80
114. Страшний суд	81
115. Шляхтич	81
116. Камінний святий	81
117. Набожний ксьондз	81
118. Pasa na dziecię!	81
119. Біскупство	81
120. Піп і ксьондз	82
121. Суходольський	82
122. Ксьондзів наймит	82
123. Пекельна смола	82
124. Мазур на сповіді	83
125. Мазур у болоті	84
126. Крива баба	85
127. Розумний панич	85
128. Мша	85
129. Кіт	86
130. Зелений пес	86
131. Лист	86
132. Животина	86
133. Печені яйця	87

	Стор.
134. Довгий зуб	87
135. Жоватий	87
136. Тільки донечи!	88
137. Глухий і губатий	89
138. До чого ти здатний?	90
139. Скажи по-німецькій	90
140. Зробіть собачку	91
141. Школяр	91
142. Попович	91
143. Жалібний дяк	91
144. Вбили	91
145. Війна	92
146. Дощ	92
147. Кожух	92
148. Привитанне	92
149. Штука	93
150. Хто съвятив?	93
151. Там її кінець	94
152. Чого люди не скажуть!	94
153. Мало не ригаю	94
154. Мѣа	95
155. По старій печаті	96
156. Сьвята сімя	96
157. Горох	96
158. Божі птиці	97
159. Ов!	98
160. Просьба	98
161. Смердячий циган	100
162. По воді піду	100
163. Циганський хрест	100
164. Циганський пасічник	101
165. Холодно	101
166. Циганський наймит	101
167. Циганська дудка	102
168. Циганська смерть	102
169. Барабанчик	102

	Стор.
170. Варена сокира	103
171. І не нахвалятса!	103
172. Малчі!	103
173. Іадкія слава	104
174. Бальная матъ	104
175. Что смотриш?	105
176. Сьвічка	105
177. Добрий чоловік	106
178. Скачі, Мікалай	107
179. Рубль медью	108
180. То-то любо!	108
181. Кацапська сповідь	109
182. Варвара	111
183. Запорожці у сенаті	112
184. Кошовий у цариці	113
185. Запорожські шори	114
186. Московська пуга	114
187. Цаловалов	115
188. Рибка-с	116
189. На вадапой	117
190. Рак	118
191. Prosie się	118
192. Wody!	118
193. Чий то собачка	119
194. Soli nie żalował	119
195. Козак і король	119
196. Панва й парубок	120
197. Порошки	121
198. Люди	121
199. Черевики	122
200. Ratuј, bracie!	122
201. Каньовський і Радивил	122
202. Козацькі ксьондзи	122
203. Смерть козака	122
204. Польща	123
205. Нешто лгу?	123

206. Московська справа	124
207. Szukaj sensu!	125
208. Kuracya od oczu	126
209. Książd Anastazy	126
210. Patryotyczne kazanie	126
211. Przywitanie	126
212. Gruby Bartko	127
213. Rzera	127
214. Kulbaczka	128
215. Спілька	129
216. Niech pan swiśnie	131
217. Pchła	132
218. Na co tego?	132
219. Дивний бик	132
220. Турки і козак	133
221. Руський і турецький бог	135
222. Турок і мужик	135
223. Ахмет III. і Запорожці	136
224. Пісня. [Ой вийду я у садочок]	139
225. На що Бог сотворив?	139
226. Старий возк	139
227. Тополя	140
228. Вербa	152
229. Купці	156
230. До моїх дум	164
231. Струмент	164
232. Лист до брата Грицька	166
233. До України	171

В році 1895 вийшли в світ:

Т В О Р И

Степана Руданського.

Том перший.

Впорядкував *М. Комар.*

Виданнє Василя Лукича.

Ціна 40 кр.

Зміст: Переднє слово (1). I. Піснї: 1. Преслівля (9). 2. Ти не моя (11). 3. Чорний кольор (11). 4. Не згадаю гадки (13). 5. Ой вийду я у садочок (14). 6. Козаче, голубче (16). 7. Зозуля (18). 8. Серенада (18). 9. Ой чому ти не літаєш (19). 10. Тільки-м родилась (21). 11. Над колискою (21). 12. Могила (24). 13. Пісня Хмельницького (27). 14. Псалом 109. [„Зпід неба рідного“] ст. (28). 15. Хлопці-молодії! (29). 16. Голубонько-дівчинонько (30). 17. Калино-малино (31). 18. Заклята дочка (33). 19. Засідатель (149). II. Приказки: а) *Про жидів:* 20. Фурманка з жидами (36). 21. Рабін і Запорожець (38). 22. Бородатий хусит (42). 23. Що то мати, що то діти (44). 24. Штукою зайшов (47). 25. Сам поїду (48). 26. Три питання (49). 27. Подорож до Брусалима (49). 28. Оливо не вадить (59). 29. Жидівська дитина (60). 30. Горобці (61). 31. Голодний жид (62). 32. Пан Чехович (62). 33. Рсhla (63). 34. Масло (64). б) *На циганів:* 35. Циган з хроном (66). 36. Місяць (67). 37. Пішов циган на толоку (68). 38. Без'язика коняка (69). 39. Циганський похорон (70). 40. Циган в огірках (71). 41. Лев і пролев (72). 42. Циганська смерть (79). 43. Циган пасічник (79). 44. Циганський хрест (81). в) *На Німців:* 45. Води! (82). 46. Зеле-

ний пес (83). 47. Prosie sie (83). 48. Рак (84). г) *На Ляхів*: 49. Шляхтич (85). 50. Каньовський і Радивил (86). 51. Ratuј bracie! (87). 52. Szukaj sensu! (87). 53. Лист (88). 54. Камінний сьвятий (89). 55. Ляцька натура (90). д) *На своїх*: 56. Пан і Іван в дорозі (90), 57. Не вчорашній (95). 58. Ой питоньки, питоньки (98). 59. Що кого болить (98). 60. На калитку (99). 61. Цікавість (99). 62. Треба всюди приятеля (100). 63. Чужая дитина не то, що рідня (101). 64. Згуба душі (101). 65. Ксьондзів наймит (104). 66. Крива баба (106). 67. Чуприна (108). 68. На що Бог сотворив (109). 69. Еге, гей! (109). 70. Доц (109). 71. Слабий зуб (110). 72. Школяр (112). 73. Вбили (113). 74. Порошки (114). 75. Черевки (115). 76. Попович (115). 77. Козак і король (116). 78. Козацькі ксьондзи (118). 79. Смерть козака (119). 80. Перекусіть, пане (120). 81. Розумний панич (121). 82. Суходольський (121). 83. Варена совира (122). 84. Жалібний дяк (124). 85. Запорожські шори (125). е) *На попів та ксьондзів*: 86. Піп на пуці (150). 87. Піп з кропилом (151). 88. Піп у ризах (152). 89. Чорт (154). 90. Там її кінець (157). 91. Ви, панотче (158). 92. Чого люди не скажуть (158). 92. Wiskups'wo (159). 94. Pasa na dzieci (160). 95. Kurasya od oszu (161). 96. Przywitanie (162). 97. Страшний Суд (164). 98. Набожний ксьондз (164). III. Прислівя: 99. Народив ся я на сьвіт (126). IV. Байки: 100. Хмельницький з Дяхами (136). 101. Ворона і лис (139). 102. Вовк, собака і кіт (141). 103. Польський і руський кіт (145). 104. Старий вовк (146). — Перегляд змісту — А. Кримського (175). Бібліографічний показчик творів С. Руданьско і знадобів до його життєписі — Комара (167).

В році 1896 появились :

Твори Степана Руданського.

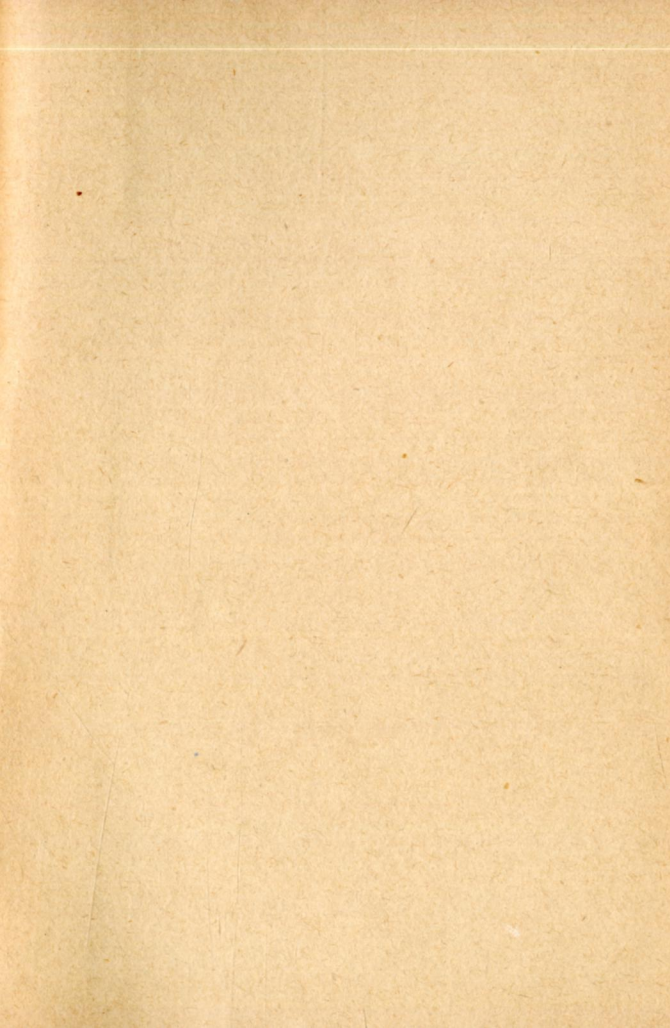
Том другий.

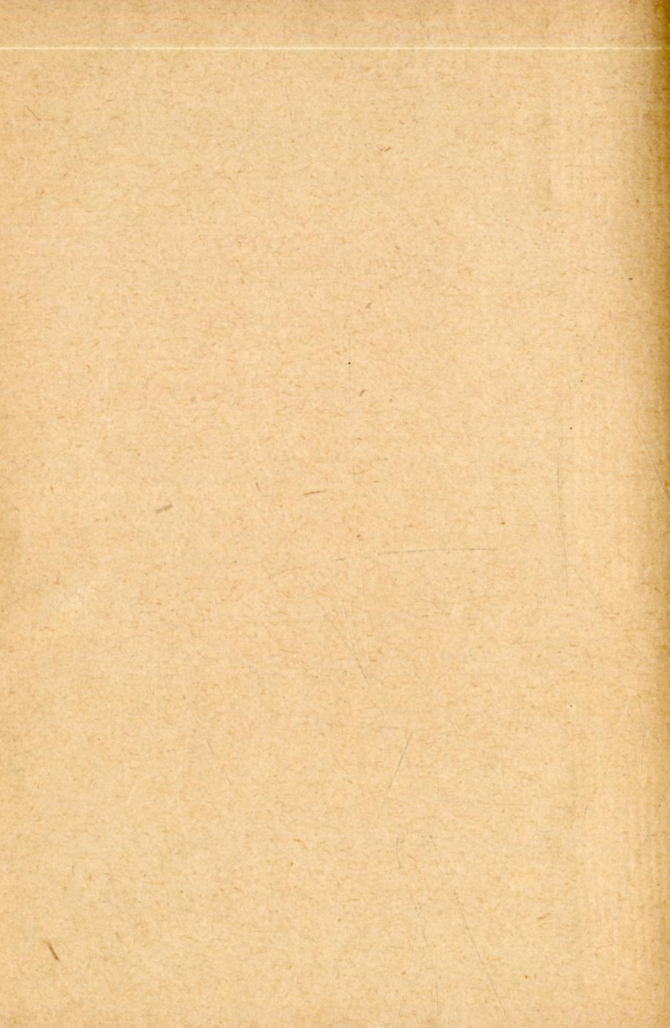
Впорядкував А. Кримський.

Виданне Василя Лукича.

Ціна 50 кр.

Зміст: Передне слово: (Стор. 1.) **1851.** Два трупи [Розбійник] (ст. 15). **1852.** Вечерниці (стор. 22). Сиротина я безродний (28). **1853.** Упир [Івась і Гануська] (стор. 29). **1854.** Хрест на горі [Преслівля] (стор. 40). Ти не моя, дівчино молодая (51). Мене забудь! (52). Розмай [Примушене кохання] (стор. 52). Чорний кольор (59). [Не дивуйтесь, добрі люди] ст. 59. Люба [Край печери два дубочки] ст. 61. **1856.** Зозуля (77). Повій, вітре на Україну (78). Проба по московськи (79). Байки світовіі (Лірникові думи). а) *Байки світовіі в снівах.* Преслівля (80). І. Початок світа (93). П. Велетні (127). Додаток (139). ІІІ. Цар Давид (140). Самсон (148). ІV. Соломон (149). V. Бог на землі (180). Додаток г23). Уривки: а) Пятниця і Неділя 223). б) Соломон (225). б) Водохрещі Христові (227) б) *Байки світовіі в людських оповідках.* Прислівля (229). І. Оповідки Вакули. 1. Земля (232). 2. Чоловік (235). 3. Жінка (237). 4. „Боже помагай!“ (240). 5. Коняка (240). 6. Смерть (241). 7. Хрест (242). 8. Потоп (243). 9. Цар Давид (245). 10. Соломон (247). ІІ. Збірки 1. Підземная риба (256). 2. Ліси (257). 3. Місяць (257). 4. Євині дочки (258). 5. Велетні (258). 6. Пятниця і неділя (259). 7. Давидові діти (259). 8. Колос (261). 9. Жуйка (261). 10. Каня (261). 11. Медвідь (262). 12. Бусель (262). 13. Багатий вечір (163) 14. Плугатар (264). 15. Коли смерть? (265). 16. Кріт (265) 17. Свины (266) 18. Скойки (267). 19. Камбула (267). 20. Горобці (268). 21. Крашавки (268). ІІІ. Листи. 1 Сон Пресвятої Богородиці (269). 2. Наука Господни (271). 3. Пятниці (273).

5002

611209

B-2595

1992

3

B 2.595

3

ТВОРИ С.РУДАНСЬКОГО